

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie a sociální politiky

Jana Šrédlová

Fenomén zadluženosti českých domácností

Bakalářská práce

Praha 2012

Autor práce: **Jana Šrédlová**

Vedoucí práce: **Ing. Mgr. Pavla Mašková PhD.**

Rok obhajoby: 2012

Bibliografický záznam

ŠRÉDLOVÁ, Jana. *Fenomén zadluženosti českých domácností*. Praha, 2012. 50 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí bakalářské práce Ing. Mgr. Pavla Mašková, PhD.

Abstrakt

Práce pojednává o problematice předluženosti českých domácností. Autorka se zaměřuje především na téma předlužení a na jeho příčiny. Předlužení považuje za hlavní problém spjatý se zadlužováním a vysvětluje ho jako negativní rizikový společenský jev. První část textu se věnuje zdůvodnění trendu zvyšující se spotřeby s ohledem na teorii konzumerismu a na teorii postmoderní společnosti, v neposlední řadě vysvětluje spojitost chudoby a sociálního vyloučení s tematikou života na dluh. Následně text analyzuje současný stav zadluženosti domácností v České republice a vsazuje do širšího kontextu v porovnání se zeměmi Evropské unie, s bližším zaměřením na Velkou Británii. Stěžejní částí textu je identifikace socioekonomických faktorů přispívajících k zadluženosti domácností. Těmi jsou nízké příjmy, vysoké výdaje a nízká finanční gramotnost. V této návaznosti autorka předkládá způsoby, jakými se v ČR zmírňuje zadluženost domácností se zaměřením na poradny dluhového poradenství a na výukové programy pro zvýšení finanční vzdělanosti na základních a středních školách. V poslední kapitole na základě provedených rozhovorů a analýzy statistik konstruuje autorka profil osoby, jež je nejvíce náchylná ocitnout se v dluhové pasti.

Abstract

The bachelor work deals with an issue of Czech household indebtedness. The author focuses especially on a topic of over-indebtedness and its causes. Life on credit became a serious problem, which has negative impact on society. The first part is devoted to explain trends of an increasing consumption based on theories of consumer and postmodern society. The topic of poverty and social exclusion is described in connection of debt problems. The second part engages present situation of household indebtedness in the Czech Republic and compares it with international statistics of European Union. Special part is dedicated to confront situation in Great Britain with the Czech Republic. The key part of work focuses on drivers of over-indebtedness. There are three main reasons: low income, high costs and low level of financial literacy. The author proceeds to analyze ways of prevention the low level of financial literacy, including debt counseling and educational programs for children who attend both primary school and high school. The last chapter explores a profile of a debtor as a result of conducted interviews and analysis of statistical data.

Klíčová slova

Zadlužení domácností, finanční gramotnost, konzumní společnost, dluhová past, dluhové poradenství, profil dlužníka

Keywords

Household indebtedness, financial literacy, consumer society, debt counseling, vicious circle of debt, profile of debtor

Rozsah práce: 73 350 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci na téma „Fenomén zadluženosti českých domácností“ zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 15. 5. 2012

Jana Šředlová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Ing. Mgr. Pavle Maškové PhD., za cenné rady a odborné vedení mé práce. Také bych tímto chtěla poděkovat Davidu Šmejkalovi za užitečné připomínky a možnost seznámit se blíže s „finanční (ne)gramotností v praxi“.

**Institut sociologických studií
Projekt bakalářské práce**

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd
Institut sociologických studií

Název bakalářské práce:

Fenomén zadluženosti českých domácností

Autor práce: Jana Šrédlová

Studijní obor: Sociologie a sociální politika

Konzultant: Mgr. Ing. Pavla Mašková, PhD.

Úvod

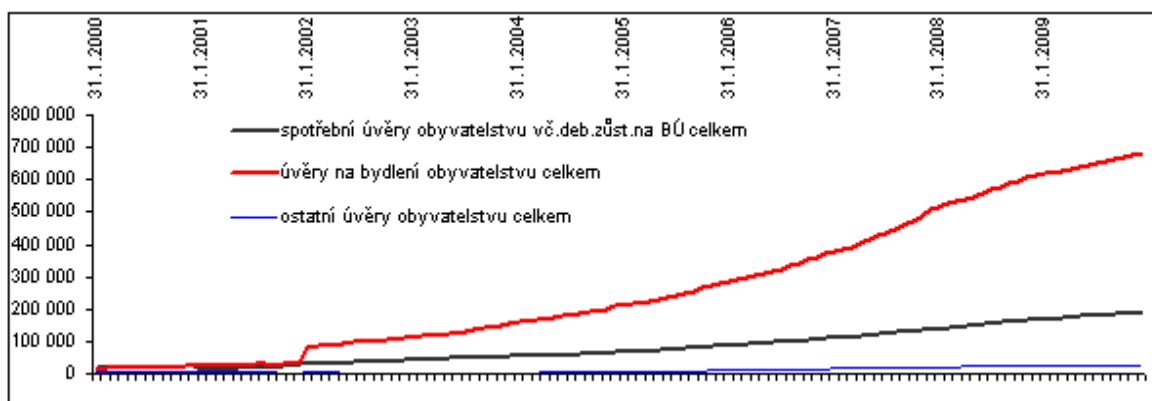
Stále více českých domácností se potýká s problémem zadlužení. Tento aktuální problém posledních několika let se stává čím dál více naléhavým pro naši společnost. Mladí lidé oddalují své osamostatnění od rodičů a odkládají založení rodiny na později. Jedním z hlavních důvodů je špatná finanční situace. Mladé páry si nemohou často dovolit pořídit si vlastní bydlení, musejí žít v pronájmu, nebo si zařídit hypotéku, která je svazuje až na několik desítek let jejich života. Jejich zdroje příjmu, zvláště pro čerstvé absolventy škol, nejsou postačující k naplnění jejich představ o zázemí, které by mělo existovat při pořizování dítěte. Dostáváme se k tomu, že ekonomický faktor je častým argumentem pro současné sociologické jevy moderní společnosti, a to ať už hovoříme o již zmiňovaném oddalování rodičovství, fenoménu singles či tzv. konzumní společnosti. Důležitost peněz se odráží v našem každodenním životě a zvláště rodiny jsou jedním z nejzranitelnějších v tomto ohledu.

Jednou z nejvíce alarmujících skutečností o českém zadlužování je fakt vysoké rychlosti. Od roku 2000 do roku 2010 se zvýšila zadluženost domácností osmkrát. Mezi hlavní příčiny patří vzestup spotřebních výdajů, růst životního standardu a zvyšování reálné mzdy. Nejvíce lidé dluží bankám za úvěry na bydlení, zde se stále více prosazuje tendence k bydlení „ve svém“ čili k vlastnictví bytu, ve kterém žijí. Neodmyslitelnou součástí vzrůstu půjček je i fakt, že peníze jsou dostupnější více, jak kdykoli předtím, a to především kvůli reklamním kampaním finančních institucí, které velmi efektivně ve svůj prospěch napomáhají všeobecnému povědomí o nich. Přes dominanci hypoték na českém trhu, jsou velkou hrozbou spotřebitelské úvěry, zde jsou mnohem vyšší úrokové sazby a tím se tak stávají nejdražší formou půjčky pro klienta¹.

---

¹ ČSÚ: *České domácnosti dluží bilion. Krátká tematická analýza* [online]. [cit. 2011-05-31]. Dostupné na [www: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta120310.doc>](http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta120310.doc).

Graf: Vývoj jednotlivých typů úvěrů obyvatelstvu (v mil. Kč)

Zdroj: ČSÚ 2010

Lidé často přeceňují své schopnosti a zadlužují se, ačkoli vědí, že v dlouhodobějším horizontu jim peníze budou opět scházet a nebudou moci půjčku splácet. To často vede k pořizování si dalšího úvěru, který zaplatí resty předešlé půjčky. Člověk s neschopností splácet se většinou potýká s nesouladem v rodině a sociálním tlakem. „Neplatiče“ po čase čeká exekuce majetku, který ho tak akorát dostává ještě do větších problémů. Tímto jednoduchým mechanismem se člověka rychle ocitá v bludném kruhu, ze kterého si sám většinou není schopen pomoci a vede k obtížným životním situacím. K situacím, které mají nedozírný dopad nejen na psychiku jedince, nýbrž i celé rodiny.

Cíle práce

Jak již bylo zmíněno, dluhy nejsou pouhou ekonomickou záležitostí. Dotýkají se i mezilidských vztahů a sociologických témat, které bych ráda ve své práci více rozebrala. Na téma zadlužování domácností lze nalézt relativně mnoho studií, týkajících se ekonomických objevů a statistických dat. Na poli sociologickém, a částečně psychologickém, se však tolik analýz nevyskytuje a ráda bych se ve své práci zabírala spíše tímto úhlem pohledu. Cílem mé práce je shrnout základní poznatky o zadlužování a prozkoumat důvody, které vedou domácnosti k pořizování úvěrů. Kromě toho bude mým dalším velkým zájmem sledovat dopad zadluženosti na rodiny a fakta ohledně skutečností nemožnosti splácet. Vzhledem k aktuálnosti tématu a relativně aktivním přístupem jistých občanských sdružení a organizací, bych se ráda zaměřila také na řešení a pomoc pro lidi se zadlužením, čili jistou mírou i na praxi v dnešní moderní době.

Výzkumné otázky

- 1) Jaké jsou nejčastější důvody, kvůli kterým si lidé půjčují peníze?
- 2) Odkud se bere neschopnost splácet půjčky?
- 3) Jaké sociální a psychologické dopady, zadluženost na rodiny a jedince má?
- 4) Lze charakterizovat profil osoby nejčastěji si pořizující úvěr?
- 5) Lze nějakým opatřením předejít samotné zadluženosti (viz fin. gramotnost)?
- 6) Jaká je v České republice současná praxe řešení problémů a pomoc související s dluhy?

Metodologie

Vzhledem k tomu, že zadlužování je problém současný, který zajímá hned několik sfér odbornosti a činností občanských aktivit, rozhodla jsem se, svou práci podpořit expertními rozhovory. Rády bych se zaměřila na problematiku půjček z hlediska odborníků z řad organizací, zabývajících se finanční tísní, ať už neziskových nestátních organizací, tak i komerčních finančních institucí. Jako podklad mi bude také sloužit již uskutečněná kampaň Magistrátu hlavního města Prahy společně s Asociací občanských poraden. Tyto dvě instituce přišly v roce 2007 s projektem prevence proti zadlužování *Poradenství v dluhové pasti pro širokou veřejnost*, domnívám se, že tato kampaň bude pro mne bohatou inspirací a zdrojem. Tuto kampaň bych ráda pojala jako případovou studii k podpoření mé bakalářské práce. Zaměřím se také na analýzu trendů v oblasti zadlužování domácností s pomocí výzkumů české národní banky a Českého statistického úřadu.

Teoretické zázemí

Chudoba (moderní chudoba, kultura chudoby, subjektivní a objektivní chudoba).

Kulturu chudoby představují chudí lidé, kteří mají svůj vlastní žebříček hodnot, podle kterých žijí svůj život, který se dědí z generace na generaci. Moderní chudoba odkazuje na situaci, kdy člověk není bezprostředně ohrožen základními prostředky spotřeby, ale finančně je o mnohem níže než je v dané společnosti únosné.

Teorie peněz vešla především do podvědomí z děl G. Simmela, který hovoří o tom, že peníze ovlivňují společnost i jednání konkrétních jedinců a ovlivňují životní styl. Peníze se stávají cílem lidského jednání.

Teorie konzumní společnosti souvisí s rozvojem trhu v posledních několika dekádách především ve vyspělých zemích světa. Základní charakteristikou je vzrůstající spotřeba společnosti, jinými slovy: „sklon orientovat se v chování a prožitcích na ty hodnoty, které jsou spojeny s konzumním způsobem života. Jedním z projevů konzumerismu je i demonstrativní spotřeba, v níž se konzum stává znakem společenského postavení“ [JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál 2007].

Agenda setting, neboli tzv. „nastolování témat“ je mocnou zbraní masových médií, které nepřímou cestou ovlivňují zásadní debaty ve společnosti, určují kontroverzní témata a konstruuji důležitost a naléhavost konkrétních jevů ve společnosti a celkově ve světě.

Seznam předpokládané literatury:

Legislativní ukotvení

Zákon č. 145/2010 Sb. - o spotřebitelském úvěru.

Zákon 182/2006 Sb. o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon).

Teoretická východiska

MCCOMBS, M. *Agenda setting. Nastolování agendy: masová média a veřejné mínění.* Praha: Portál 2009.

KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu.* Praha: GRADA, 2010.

KUŠKOVÁ, P. *Češi ve spotřebitelském ráji (!?.)* Praha: CENIA, 2009.

KELLER, J. *Až na dno blahobytu.* Brno: Hnutí Duha, 1993.

SMRČKA, L.: *Rodinný rozpočet a společnost spotřeby (staronový pohled na osobní finance a bohatství).* Praha: Professional Publishing 2008.

Slovníky základních pojmů

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník.* Praha: Portál 2007.

WINKLER, J., PETRUSEK, M. *Velký sociologický slovník.* Karolinum Praha 1997.

Metodologie

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace.* Praha: Portál 2005.

VESELÝ, A., NEKOLA M.: *Analýza a tvorba veřejných politik Přístupy, metody a praxe.* Praha: Slon 2008.

Závěrečné práce

MAIŠNEROVÁ, P.: *Vývoj zadlužení domácností v ČR.* 2010 Bakalářská práce. VŠE.

KALA, J.: *Zadlužení domácností: nová příčina sociálního stresu.* 2007 Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. [cit. 2011-06-08] Dostupné na:

http://dspace.knihovna.utb.cz/bitstream/handle/10563/3827/kala_2007_bp.pdf?sequence=1.

DUCHTÍK, L.: *Vývoj zadluženosti domácností v ČR (ekonomické a právní aspekty)* 2010. Diplomová práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity.

Odborné informace a statistiky

ČECHLOVSKÝ, V. *V kostce vše o tom, co banky nabízejí*. Právo (2007-01-13).

SVOBODA, J. *České domácnosti dluží už 480 miliard*. Právo. (2006-09-01).

MPSV. *Analýza vývoje příjmů a výdajů domácností ČR v roce 2010 a predikce na další období 2011* [online], 2010. [cit. 2011-06-02] Dostupné na:
<<http://www.mpsv.cz/files/clanky/10779/1004-text.pdf>>.

Exekutorská komora České republiky. *Alarmující statistika exekucí* [online]. 2010. [cit. 2011-06-08] Dostupné z: <<http://www.ekcr.cz/1/aktuality-pro-verejnost/251-alarmujici-statistika-exekuci?w=>>>.

MV. *Prevence zadlužování českých domácností s důrazem na sociálně slabé a vyloučené skupiny obyvatel* [online]. 2007. [cit. 2011-06-08]. Dostupné na:
<http://www.spotřebitelskyudel.cz/wp-content/Prevence_zadluzovani_ceskych_domacnosti_s_durazem_na_socialne_slabe_a_vyloucene_skupiny_obyvatel.pdf>.

Měšec.cz. *Analýza zadluženosti českých domácností* [online] 2005 [cit. 2011-06-08]. Dostupné na: <http://i.iinfo.cz/urs-att/Mesec_cz-studie_o_zadluzenosti_ceskych_domacnosti-113015889801607.pdf>.

ČNB. *Zadluženost domácností v ČR* [online]. 2007. [cit. 2011-06-02]. Dostupné na: <http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/konference_projevy/vystoupeni_projevy/download/Singer_20070525_zadluzenost.pdf>.

ČSÚ. *České domácnosti dluží bilion. Krátká tematická analýza* [online]. 2010. [cit. 2011-05-31]. Dostupné na:
<<http://notes2.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta120310.doc>>.

CVVM. *Veřejné mínění o zadlužení občanů a České republiky jako státu* [online] 2010. [cit. 2011-05-31] Dostupné na:
<http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/101016s_er100310a.pdf>.

V Praze dne: 9. června 2011

Autor práce: Jana Šrédlová

Podpis:

Konzultant: Mgr. Ing. Pavla Mašková, PhD

Souhlasím s vedením této bakalářské práce.

Podpis:

Obsah

ÚVOD	2
1. VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU	4
2. CÍL PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	5
3. METODOLOGIE A ZDROJE DAT	6
4. TEORETICKÁ VÝCHODISKA	8
4.1 VYMEZENÍ KLÍČOVÝCH POJMŮ	8
4.2 CHUDOBA A SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ.....	9
4.3 PROTETANTSKÁ ETIKA VS. ETIKA MODERNÍHO KAPITALISMU	11
4.4 BAUMAN: TEKUTÁ MODERNITA.....	12
4.5 RELATIVNÍ VNÍMÁNÍ SVÉHO POSTAVENÍ	13
5. ANALÝZA STAVU ZADLUŽENOSTI DOMÁCNOSTÍ V ČR A V EU	16
5.1 VÝVOJ ZADLUŽENOSTI DOMÁCNOSTÍ V ČR	16
5.2 SOUČASNÝ STAV V ČR.....	18
5.3 POROVNÁNÍ S EU.....	22
5.3.1 <i>Situace ve Velké Británii</i>	23
6. FAKTORY PŘÍSPÍVAJÍCÍ K ZADLUŽENOSTI DOMÁCNOSTÍ	26
6.1 REKLAMY NA PŮJČKY	28
6.2 PREDÁTORSKÉ FIRMY	29
6.3 SPOŘENÍ	30
6.4 NAHODILÉ A UMĚLE VYTVOŘENÉ POTŘEBY	31
6.5 „SUPERMARKETOVÁ SPOLEČNOST“	31
6.6 KREDITNÍ KARTY	32
7. ZPŮSOBY ZMÍRŇOVÁNÍ ZADLUŽENÍ DOMÁCNOSTÍ V ČR	34
7.1 PORADNY	34
7.2 FINANČNÍ GRAMOTNOST	35
8. PROFIL DLUŽNÍKA	38
ZÁVĚR	41
SUMMARY	43
POUŽITÁ LITERATURA	44
PŘÍLOHY	48
PŘÍLOHA Č. 1: STRUKTURA ROZHOVORŮ S PORADCI	48
PŘÍLOHA Č. 2: STRUKTURA ROZHOVORŮ S DLUŽNÍKY.....	50

Úvod

Jednou z hlavních charakteristik moderní doby je tendence celkového zvyšování spotřeby a snaha člověka zvyšovat svůj životní standard. Média nás pumpují reklamami na výrobky a služby, které si můžeme pořídit a účinný marketing v novinách a televizích nás téměř v jednom kuse ovlivňují. Na rozdíl od minulosti, kdy fungovalo tradiční pojetí rodiny a cílem každého člověka bylo si najít dobré zaměstnání a založit rodinu, v dnešní době se klade důraz na individualitu, volný čas, zážitky a především na zábavu. Objevují se stále nové a nové možnosti seberealizace člověka a možnosti kam se vydat kupříkladu za kulturou, poznáním a pobavením. Všechny kouty světa jsou mnohem dostupnější než kdy jindy a díky stále efektivnější celosvětové infrastruktuře můžeme nyní cestovat bez větších problémů, kam si jen přejeme. Nejde však jen o „zážitky“, nýbrž i o hmotné statky, jakými jsou například televize, kávovary, auta či domy, které v minulosti nebylo jednoduché, někdy i nemožné sehnat.

Právě média a vlivná propaganda, kterým je téměř nemožné se v současnosti vyhnout, ovlivňují potřeby a nároky člověka. Ten se pod tíhou těchto informací a pod vlivem svého okolí snaží „mít se dobře“. K tomu však potřebuje ve většině případů finanční prostředky, které nejsou zcela vždy po ruce. Na tuto potřebu zareagovaly finanční instituce, které začaly nabízet lidem úvěry, a tak se hypotéky a spotřebitelské úvěry staly nedílnou součástí dnešního života. Tento jev se s postupem let stále umocňuje a zadlužených lidí přibývá. Fakt potvrzuje i výzkum ČSÚ², z kterého vyplývá, že od roku 2000 do roku 2010 se zvýšila zadluženost domácností osmkrát. Se zadlužením ruku v ruce jde i problematika splácení půjček. Kvůli lehké dosažitelnosti úvěrů, si pořizují tímto způsobem peníze i lidé, kteří nemají pak dostatečné prostředky a příjmy na pravidelné splátky a dostávají se tak do problémů. Lidé s neschopností splácet se tímto ocitají v bludném kruhu – dluhové pasti, z které není lehká cesta ven. Existují neziskové organizace, které se těmto lidem snaží pomoci. V mnoha případech však „neplatiči“ pomoc nevyhledávají a s přibývajícím vážností se spíše více bojí situaci řešit. Problémy mohou přerůst až v exekuci majetku, v nejhorším případě i v bezdomovectví.

---

² ČSÚ: *České domácnosti dluží bilion. Krátká tematická analýza* [online]. [2011-06-20]. Dostupné na [www: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta120310.doc>](http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta120310.doc).

Opravdu jsou všechny půjčky opodstatněné? Jednají lidé vždy s rozmyslem a objektivním zvážením svých finančních možností? Proč si lidé půjčují peníze?

Chtěla bych se zaměřit na problematiku zadlužení domácností z hlediska sociologických fenoménů, kterými je konzumerismus a teorie moderní společnosti, abych lépe pochopila důvody takového nárůstu zadlužených lidí v České republice. Spolu s tím, bych se ráda podívala na realitu dnešní doby. Tedy jaké jsou nejčastější důvody, proč se lidé zadlužují, proč nejsou schopni splácet své půjčky a v celku i na úroveň finanční gramotnosti v Česku. Zaměřím se na problematiku nakupování a spotřeby, která se zadlužováním úzce souvisí. Dále porovnáám současný stav zadluženosti domácností ČR se zeměmi EU, z blízka pak uvedu v porovnání stav ve Velké Británii. Svou práci podpořím polostrukturovanými rozhovory jednak s vybranými osobami, které se do tíživé situace dluhu dostali osobně, ale také s osobami z poradenských organizací, které se těmto lidem věnují. O aktuálnosti problému vypovídá i řada vyšších studií a statistik na toto téma. Ty jsou však často ekonomicky zaměřené, proto bych chtěla inklinovat spíše k sociologickému pojetí problému zadlužování domácností, zaměřit se na příčiny a skutkové problémy s tím spjaté.

1. Vymezení výzkumného problému

Ačkoliv si v porovnání s jinými zeměmi nestojí Česká republika špatně, rychlé narůstání zadluženosti domácností je do budoucna velikým problémem. Hlavní položkou, která ovlivňuje míru zadluženosti domácností, jsou úvěry na bydlení. Ty zaujímají zhruba dvě třetiny celkového dluhu domácností. Hypotéky jsou tzv. dlouhodobé úvěry, které mají nižší úrokovou sazbu než tzv. krátkodobé závazky, mezi které řadíme spotřebitelské úvěry. U hypoték klienti ručí nemovitostí, to vyvolává větší zodpovědnost dlužníka ke splácení, proto je riziko předlužení mnohem více spjato právě se spotřebitelskými úvěry. Spotřebitelské úvěry z důvodu horší vymahatelnosti jsou úročeny vyšší sazbou, tudíž klient přeplácí svou půjčku procentuálně mnohem více, a stává se tak splácení větší zátěží pro rodinný rozpočet. Lidé zatížení více půjčkami se snadno dostanou do tzv. předlužení, kdy jim již finanční možnosti neumožňují pokračovat ve splácení, aniž by to neohrozilo běžný chod domácnosti. V jiném případě, i když mají klienti své půjčky pod kontrolou, přijde nenadálá situace, kterou může být například ztráta zaměstnání, a lidé se ocitají ve finanční tísní. Problematika rodinného rozpočtu a nakládání se svými příjmy je spjatá s finanční gramotností každého jedince. Obecně převládá v České republice velice nízká finanční gramotnost, která způsobuje, že lidé nejsou schopni nakládat adekvátně se svými penězi. Spolu s finanční gramotností přispívá k zadluženosti domácností převládající konzumní způsob života motivující lidi více utráctet a méně spořit, což se posléze odráží opět v rodinném rozpočtu a výdajích domácnosti.

2. Cíl práce a výzkumné otázky

Základním cílem práce je zanalyzovat příčiny zadlužování domácností v České republice. Mé dílčí cíle se budou zabývat vymezením činitelů a faktorů, které přispívají k zadlužení rodin a stavem finanční gramotnosti v České republice. Identifikuji profil osoby „dlužníka“. Porovnáám situaci u nás se zeměmi Evropské unie s podrobnějším zaměřením na situaci ve Velké Británii. A pomocí polostrukturovaných rozhovorů zjistím konkrétní případy z reality.

Výzkumné otázky

- 1) Jaký je současný stav české společnosti z hlediska míry zadluženosti domácností?
- 2) Proč si lidé pořizují úvěr?
- 3) Jaké společenské a ekonomické faktory podporují zadlužování?
- 4) Proč se lidé dostávají do situací, kdy nejsou schopni splácet půjčku?
- 5) Jak lze definovat profil „dlužníka“?
- 6) Lze předcházet vysoké míře zadluženosti?

3. Metodologie a zdroje dat

Analyzuji stávající situaci zadlužených českých domácností s podporou odborných článků a knih na téma zadluženosti a konzumní moderní společnosti. Kromě toho vycházím z analýz a dat České národní banky (dále jen ČNB) a českého statistického úřadu (ČSÚ), dále například využiji veřejné dokumenty Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV) a Ministerstva financí (MF). Také mnoho finančních internetových serverů (např. Měšec.cz, Peníze.cz...) a jednotlivých bank provedlo vlastní analýzy. Využívám i dokumentů nadnárodních organizací, jakými jsou Eurostat či Evropský parlament. Všechno toto je pro mne zdrojem k získání informací, které podpoří teoretickou část mé práce.

Ve své bakalářské práci využívám kvalitativního výzkumu, konkrétně polostrukturovaných rozhovorů. Objektem mého dotazování jsou osoby, které si vzaly půjčku, případně půjčky, a nyní mají problém se ze zadlužení vyvázat. Druhou skupinou dotazovaných jsou pracovníci organizací, které pomáhají lidem se dluhů oprostít. Obecnou strukturu rozhovoru s dlužníky i s poradci, včetně přehledu všech respondentů jsem zařadila do přílohy.

Jednotlivé pracovníky poraden jsem oslovila elektronickou cestou- přes e-mail. Poradny jsem vyhledávala podle zaměření jejich služeb a podle umístění s tím, že jsem se zaměřila pouze na poradny působící v Praze. Celkově jsem požádala o rozhovor sedm poraden, kladně odpovědi se mi dostalo u čtyř. Rozhovory probíhaly ve všech případech na adresách poraden.

Vzhledem k citlivosti tématu jsem dlužníky oslovila několika způsoby. Dva z respondentů byli klienti Poradny při finanční tísní, kdy po konzultaci svého problému s odborníkem, se jich bylo dotázáno, zda by nevěnovali chvíli času pro rozhovor pro účel bakalářské práce. Posléze jsem s nimi provedla rozhovor v místě poradny. Vzhledem k určité „nesdílnosti“ některých dlužníků, jsem se uchýlila k inzerátu, který jsem umístila dne 9. 4. 2012 na internetové stránky Hyperinzerce.cz. Inzerát byl založen na motivaci respondenta odměnou 100,-Kč za poskytnutý rozhovor. V návaznosti na tuto inzerci jsem uskutečnila další dva rozhovory. Zbývající rozhovor jsem získala přes

typ od jednoho z předešlých respondentů. Poslední tři zmíněné rozhovory se uskutečnili v blízkosti bydliště respondenta, v blízké kavárně či v jiném stravovacím zařízení. Respondenti v době rozhovoru bydleli v Praze. Všechny rozhovory byly následně přepsány a využity k doplnění informací převážně u kapitol „Profil dlužníka“ a „Finanční gramotnost“.

4. Teoretická východiska

Fakt zadlužování domácností musíme chápat v kontextu určitých souvislostí. Z velké části se jedná o faktory tvořící jakési prostředí pro vznik fenoménu půjček a zadluženosti obecně. Je třeba si proto uvědomit, že základem toho je současná *moderní*, ba dokonce *post-moderní*, *společnost* (o tématu hovoří kupříkladu Bauman, Lipovetsky). Ta s sebou přináší celkově mnoho nových společenských jevů. Mezi ně patří vzrůstající důležitost peněz - *teorie peněz* (G. Simmel), kterou bych dále chtěla rozšířit i o téma *finanční gramotnosti*. Kromě toho budu vycházet z *teorií konzumní společnosti* a s tím související vzrůst *životního standardu* (Lipovetsky, Veblen, Fromm). Pro větší pochopení důvodů zadlužení se zmíním i o *teorii chudoby a sociálního vyloučení* (Mareš).

V následující kapitole představím sociologické aspekty přispívající k zadluženosti domácností. Popíši roli sociálního vyloučení a chudoby v kontextu předlužení. Dále se zaměřím na smýšlení dřívější západní společnosti řídicí se protestantskou etikou v porovnání s morálkou moderního kapitalismu. Vysvětlím konzumní způsob života s hédonistickou orientací nažitky a volný čas. K tomu mi poslouží „tekutá modernita“ Z. Baumana a teorie „hyperkonzumní společnosti“ G. Lipovetského. Ke spotřebě motivuje i potřeba člověka zařadit se do určité společenské skupiny a srovnávání se s těmito skupinami. Tématem se zabýval T. Veblen v rámci své teorie zahálčivé třídy a Cowanovi, kteří definují spotřební chování jako jednání orientované vzhledem ke třem specifickým skupinám.

4.1 Vymezení klíčových pojmů

Chudoba. Moderní chudoba odkazuje na situaci, kdy člověk není bezprostředně ohrožen absencí základními prostředky spotřeby, ale finančně, je mnohem níže, než je v dané společnosti únosné. Nízké příjmy a nemožnost pořídit si statky, které jsou standardem v okolí jedince, vedou k sociálnímu vyloučení. Tito lidé si často pořízují úvěry, aby „zapadli“ do svého okolí.

Teorie peněz vešla především do podvědomí z děl G. Simmela, který hovoří o tom, že peníze ovlivňují společnost i jednání konkrétních jedinců a ovlivňují životní styl. Peníze se stávají cílem lidského jednání.

Teorie konzumní společnosti souvisí s rozvojem trhu v posledních několika dekádách především ve vyspělých zemích světa. Základní charakteristikou je vzrůstající spotřeba společnosti, jinými slovy: *„sklon orientovat se v chování a prožitcích na ty hodnoty, které jsou spojeny s konzumním způsobem života. Jedním z projevů konzumerismu je i demonstrativní spotřeba, v níž se konzum stává znakem společenského postavení“* [Jandourek 2007].

Dluhová past. Člověk se ocitá v dluhové pasti ve chvíli, kdy není schopen splácet své půjčky, těch má v tomto případě dlužník většinou několik zároveň. V mnoha případech se osoba dostává do neschopnosti splácet v souvislosti se ztrátou zaměstnání, čili když ztratí svůj pravidelný příjem či je mu jeho měsíční příjem snížen, a on tak spolu s výdaji na bydlení a dalšími běžnými výdaji není schopen ze svých finančních prostředků úvěr splácet.

Finanční gramotnost můžeme chápat jako určitý obnos informací ze světa financí, s kterými každý člověk disponuje. Tento „balíček“ produkuje jisté návyky a zvyklosti, jak každý nakládá se svými příjmy a jedná s penězi. Finanční gramotnost ovlivňuje hospodaření s rodinným rozpočtem se způsobem, jakým přistupujeme ke spotřebě a jakou měrou se orientujeme ve finančních produktech a službách.

4.2 *Chudoba a sociální vyloučení*

Lidé patřící do sociálně vyloučených skupin, jsou mnohem více náchylní ocitnout se v dluhové pasti. Tito lidé vzhledem ke svým nízkým příjmům a nulovým finančním rezervám nejsou schopni ustát větší výdaje. Sociálně vyloučené osoby mnohdy neznají spotřebitelská práva a možnosti jak se bránit v případě nekalých praktik predátorských firem. Z tohoto důvodu jsou tyto domácnosti častým terčem pro podomní prodavače a snadným cílem reklamních triků prodejců. Lidé z vyloučených lokalit se také častěji dostávají do finančních nesnází kvůli sankcím za neplacení pravidelných

poplatků, jakými jsou zdravotní a sociální pojištění, poplatky za vývoz komunálního odpadu či nájem [IQ Roma servis 2008: 30].

Sociální exkluze je úzce spjata s tématem chudoby. Znamená „...*vyloučení ze standardu života a životních situací, konzumních aspirací, ze zdravotní péče a vzdělání. Ničí lidské schopnosti a životní šance a je doprovázena demoralizací beznadějí, apatií a zoufalstvím...*“ [Mareš 2000: 289]. Chudoba odkazuje k nedostatečnému materiálnímu zázemí, které je nutné k uspokojení nejdůležitějších potřeb člověka. Jedná se o „*nejviditelnější aspekt sociálního vyloučení, který jedince vytlačuje na okraj společnosti...*“ [EHSV 2007: 3-4].

Skupinou osob, které jsou chudobou nejvíce ohroženy, jsou důchodci, ale také rodiče s více dětmi, a domácnosti s jedním rodičem a dvěma dětmi [Mareš 1996: 308]. Chudobu lze definovat pomocí různých měřítek. Pro naše účely zmíníme hledisko *přímé* a *nepřímé* chudoby, které je spjata se spotřebou. Přímá míra chudoby nahlíží na pojetí chudoby jakožto na deprivaci, kdy domácnost nemá dostatečný příjem na to, aby se účastnila společenského života a aktivit, které jsou standardní pro společnost, v které se nachází, a je tak z ní vyloučená (životní podmínky, druh stravy, způsob trávení volného času). Nepřímá chudoba měří příjem, s kterým domácnost nakládá ještě před spotřebou. Chudobu lze chápat i z hlediska toho, kdo ji hodnotí. *Objektivní* mírou chudoby rozumíme stav, který měříme pomocí předem nadefinovaných faktorů – nezávislých na názorech samotných účastníků. *Subjektivní* hledisko chudoby zahrnuje i osobní názory účastníků na jejich situaci. Celkově míra subjektivní chudoby je mnohem častější, než chudoba z hlediska objektivních faktorů [Mareš 1996].

ČR patří v rámci EU mezi země s nejnižší mírou ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením. V roce 2010 se například pohyboval český průměr míry ohrožení chudobou na 9%, průměr EU je 16,4%³.

---

³ MPSV. *Hodnocení chudoby v EU a v České republice*. [online]. 2012. [cit.2012-05-03]. Dostupné na [www: < http://www.mpsv.cz/files/clanky/12503/tz_170212a2.pdf >](http://www.mpsv.cz/files/clanky/12503/tz_170212a2.pdf).

4.3 *Protestantská etika vs. etika moderního kapitalismu*

Hodnoty současné společnosti, a způsob života, který tato společnost vede, je dosti odlišný od toho, který bychom zažili například před sto lety. Podíváme-li se proto zpátky, pochopíme, proč problémy s dluhy a přílišným konzumem neexistovaly dříve. Základním životním rysem v minulosti byla *protestantská etika*. Ta, určovala životní návyky a všeobecné smýšlení ve společnosti. Základním rysem společnosti, řídicí se protestantskou etikou byl asketismus, pracovitost, sexuální zdrženlivost a tendence si spořit [Bell 1999: 75]. Lidé zbytečně nerozhazovali své peníze, naopak měli silný sklon si spořit a budovat si bohatství, které jednou předají svým potomkům, kteří v tomto procesu budou dále pokračovat. Dluh byl naopak považován za něco špatného a nemorálního [Bell c.d.: 75]. Lidé si odříkali mnohé požitkářské radosti, jejich cílem byla práce a střídmy způsob života orientovaný na rodinu. Postupem času, s příchodem kapitalismu tržního hospodářství se pohled člověka na svět změnil. Do popředí se dostává jedinec a jeho vlastní potřeby a cíle.

Vzhledem ke slábnutí vlivu náboženství v kapitalistických zemích v průběhu let, se začal vytrácet i asketismus. Byl postupně vystřídán chtivostí a touhou po posouvání hranic lidských možností [Bell 1999]. Člověk se začal orientovat na spotřebu, která dříve nebyla za daných podmínek možná, neboť nebyla na trhu přílišná nabídka statků a služeb. Neexistovalo takové množství navzájem si konkurujících firem produkujících jeden druh zboží a nebylo mnoho způsobů, jak se případně o tom dozvědět. S technickým pokrokem a vývojem komunikačních kanálů postupem vznikla masová kultura a tím i vzrůst nabídky. „*Masová výroba vedla k převaze nabídky nad poptávkou a zplodila konzumní společnost.*“ [Večerník 2004]

„*Otevřeně vyznávanou zásadou spotřební společnosti je osvobození principu slasti a oproštění člověka od veškerého nedostatku, odříkání a askeze, které ho v minulosti svíraly. Namísto strohých kázeňských příkazů všude halasí výzvy k materiálním touhám, oslava zábavy a konzumenství a neochvějně podněcování k soukromému blahu*“ [Lipovetsky 2007: 113].

Konzumní společnost lze vysvětlit jako kulturu založenou na svádění [Lipovetsky 2007: 39-40], podněcování potřeb a informací. V tomto ohledu hrají významnou, spolu s růstem konkurence na trhu, roli média a marketing. Bell poukazuje na trend, kdy se ekonomika odchýlila od práce a zaměřila se na spotřebu. Práce přestala být cílem, nýbrž prostředkem k okázalé spotřebě [Bell 1999: 87]. Změnily se ve velké míře i hodnoty lidí. Hlavním požadavkem v dnešní době je volný čas, a to díky nástupu společnosti masového konzumu a norem individualistického blaha. Hodnota práce byla nahrazena hodnotami štěstí, zábavy a volného času [Lipovetsky 2007].

Konzumní způsob života je v podstatě majetnický. Erich Fromm popisuje fungování konzumní společnosti na dvou antagonistických principech. Jedná se o princip být a mít. Vysvětluje chování osoby současné doby jako jednání v modu „mít“. To se projevuje tím, že člověk usuzuje své postavení a současnou situaci od toho „co má“, co vlastní, v kontrastu s tím, jak tomu bylo dříve, kdy člověk více prožíval, vedl aktivní život – existoval v modu „bytí“ [Fromm 2001]. A tak se v moderní době stává: *„vlastnictví (...) samo o sobě účelem“* [Petrušek 2006: 106].

4.4 Bauman: tekutá modernita

„Člověk s největší možností výběru je zároveň člověk s nejméně promarněnými příležitostmi“ [Eriksen 2010: 63].

Bauman přirovnává přerod na moderní společnost jako proces „tavení“ a rozměňování původních tradic a zvyků. Dříve byl koloběh světa určitým způsobem regulovaný, vše mělo svůj řád, místo a určitou hodnotu. Člověk v současné – tekuté modernitě - není vázaný pravidly, tradicemi ani pevnými hranicemi toho, co je správné a co je špatné. V postmoderní době, typické svou pluralitou a nejednoznačností, existují stovky a tisíce možností, jakým směrem se ve svém životě ubírat a jak se chovat. Naskýtá se nám výběr z obrovské škály životních stylů, často však, když se člověk pro nějaký rozhodne, zjistí, že existuje jiný, lákavější styl než má on sám. Zde se dostáváme k tomu, že i životní styly podléhají módě a tím pádem se neustále proměňují. Jak říká Bauman, neexistuje konečný cíl životního putování, všechno se neustále mění, nic nedominuje [Bauman 2001].

Svět je stále v pohybu, pořád se něco vyvíjí, mění, plyne. Spolu s neustálou proměnou jde ruku v ruce životní úroveň. Ta, má tendenci narůstat a zvyšovat standardy. Tekutá modernita vyžaduje člověka, který je pružný a přizpůsobivý. Tento člověk však pociťuje nejistotu pramenící právě z tohoto nepolevujícího vývoje a pohybu světa kolem něj. Nejistota z budoucnosti a její proměnlivosti motivuje člověka k okamžité spotřebě – k okamžitému konzumování a bytí pro současný okamžik. O rychlé změně a tím pádem i rychlému zastarávání hovoří i Lipovetsky v rámci teorie o módě v hyperkonzumní společnosti. Lidé z tohoto rychlého procesu nabývají obecného pocitu nedostatku času. Pod tíhou jakéhosi stihomamu mají nutkání stihnout toho za svůj život co nejvíce. Lidé neustále pospíchají a tak i spotřební zboží a služby musejí být určeny k okamžité spotřebě [Bauman 2001]. Vše říkajícími úslovími, která vystihují tuto situaci, by mohla být „co kdyby ten dnešní den byl ten poslední?“ či „na světě jsme přeci jen jednou“. Právě tato hrozba pomíjivosti byla impulzem pro to, aby si člověk našel způsob, jakým utišit bezradnost moderní doby. Začal se orientovat na požitky a zábavu. Začal vést hédonistický způsob života. Bauman hovoří o člověku v tekuté modernitě jako o tzv. sběrači požitků. Tato osoba využívá své tělo jako nástroj k přijímání a konzumování, je pro něj nástrojem rozkoše. Konzumní postoj takového sběrače vede člověka k neustálému zdokonalování a rozvíjení. V podstatě se snaží si utvářet individuální identitu, vzorem pro tento rozvoj mu slouží reklama, která udává trendy [Bauman 2002]. *“Konzumní společnost se neomezuje na rychlé zvyšování průměrné životní úrovně. Působí tu zároveň také stimulace touhy, reklamní euforie, představa luxusních dovolených, sexualizace znaků i těl. Donucování je v tomto typu společnosti nahrazeno sváděním, povinnost hédonismem, spořivost utrácením, slavnostní důstojnost humorem, disciplína osvobozením a budoucí přísliby přítomností“* [Lipovetsky 2007: 39].

4.5 Relativní vnímání svého postavení

Bauman v rámci své teorie tekuté modernity říká, že člověku stačí člověku vykazovat konkrétní vnější znaky, aby mohl být považován za příslušníka určité skupiny [Bauman 2002].

Dle Veblena již za dob barbarské kultury ve společnosti existovala tzv. bohatá zahálčivá třída. Tato třída, zahrnující šlechtu a duchovenstvo má základní rys, kterým se odlišuje od nižší třídy – je neproduktivní. Manuální práce a obstarávání si každodenních potřeb není její starost. Svým nadřazeným postavením se tak stává vzorem pro ostatní. Zahálčivá třída na rozdíl od jiných, nemusí zápasit o prostředky k životu, je finančně zajištěná. Její životní styl, návyky a obyčeje, jsou kritériem úctyhodnosti a prestiže, kterým se řídí ostatní [Veblen 1999: 9-11]. Autor z tohoto vyvozuje, že: *“Jakmile se majetek stává základem úcty jiných, stává se tedy i předpokladem uspokojení.”* [Veblen c.d.: 30].

Pro zahálčivou třídu je typická okázalá spotřeba a okázalá zahálka. Okázalá zahálka měla za cíl ukázat okolí, že člověk je na tolik bohatý, že nemusí pracovat. Naopak lidé, kteří pracovali, byli vnímáni jako ti, kteří jsou chudí, jsou nuceni si vydělávat a jsou tím pádem podřízeni jiným. *„Okázalé pohrdání prací se tak stalo známkou majetkového úspěchu a ukazatelem prestiže“* [Veblen c.d.: 36]. Okázalá spotřeba je užitečná především v anonymním prostředí. Takovým příkladem je město. Lidé se mezi sebou příliš neznají, a tak aby si však člověk vybudoval u svých sousedů dobrou pověst, musí zviditelnit svou platební schopnost a svou životní úroveň. Okázalá spotřeba je způsob, který postřehnou právě i cizí osoby. *“...užitečnost spotřeby jakožto prostředku k získání dobré pověsti (...) je největší v těch částech společnosti, v nichž jsou vztahy člověka nejširší a mobilita lidí nejvyšší. V souladu s tím vyžaduje okázalá spotřeba obyvatel měst relativně větší díl jejich příjmu než u venkovské populace...”* [Veblen c.d.: 72].

Teorie poměřování sebe sama vůči ostatním a tím definování svého postavení se věnovali i Cowanovi. Ti přicházejí s modelem, který ukazuje, že lidé se rozhodují ohledně své spotřeby podle toho, k jaké skupině se orientují. První skupinou, která má při rozhodování spotřebního chování jedince vliv, jsou lidé, od kterých by se člověk rád odlišil. Poté je tu skupina, se kterou by rád sdílel své aktivity v rámci spotřeby, a poslední skupinou jsou lidé, kterým se snaží přiblížit. Tato aspirační skupina funguje jako jakýsi vzor. Zahrnuje lidi, kterým by se náš jedinec rád podobal a rád by do této skupiny patřil [Cowanovi 2004]. Tuto skupinu bychom mohli svým způsobem přirovnat k Veblenově zahálčivé třídě, která funguje také jako vzor pro ostatní, kteří se jí snaží napodobit. S tímto srovnáváním se ztotožňuje i Eriksen ve své publikaci, který

poukazuje na důležitý aspekt subjektivní chudoby. Není důležitý fakt, kdo kolik vydělává, ale s kým se tento člověk srovnává [Eriksen 2010].

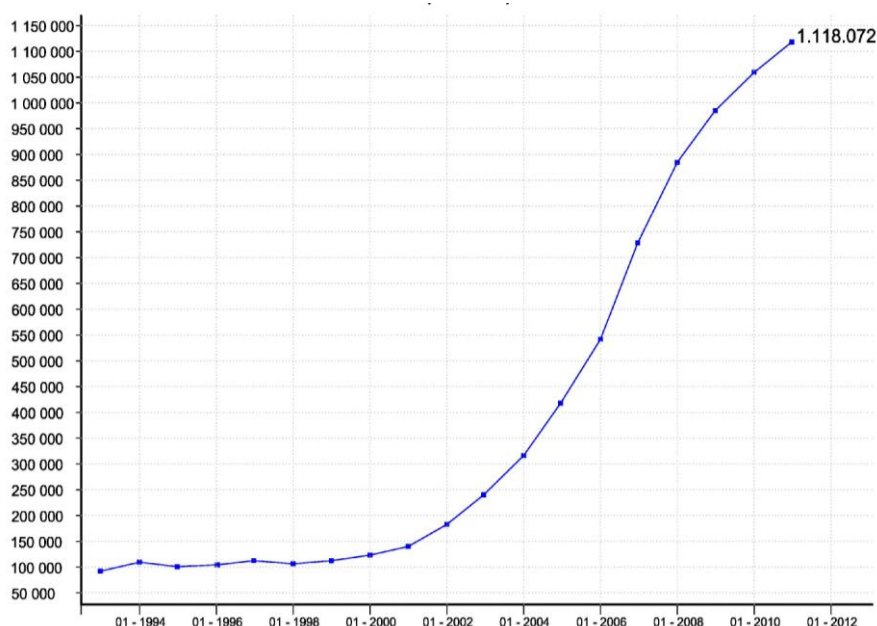
Lipovetsky vidí současnou společnost poněkud jinde. Tvrdí, že se od Veblenova vidění společnost posunula dál, k tzv. hyperkonzumní společnosti. Důvod, proč lidé nakupují a konzumují, je ten, aby posílili svou suverenitu. Při držení vlastního mobilního telefonu, vlastní televize nebo vlastního auta se člověk svým způsobem emancipuje. Je více soběstačný, nezávislý a má pod kontrolou čím dál větší část svého života [Lipovetsky 2007: 59]. Veblen chápal spotřebu jako prostředek, kterým se lidé a skupiny lidí oddělovaly od ostatních. Spotřeba sloužila jakou způsob odlišení se od ostatních, zviditelnit se. Oproti tomu hyperkonzumní společnost konzumuje, aby si užívala, relaxovala a bavila se *„Konzumenství tedy již v první řadě nepředstavuje komunikační systém a typ sociálního jazyka, nýbrž cestu, proces každodenní změny místa pomocí věcí a služeb (...). Být spotřebitelem kdysi znamenalo odlišovat se. Dnes to stále více znamená hrát si a těšit se, ...“* [Lipovestky c.d.: 77]. Spotřeba plní roli mentálního dopingu a hladu po dobrodružství. Láká nás sama o sobě působením kouzla okušení něčeho nového a zdroj sebe-oživení [tamtéž].

5. Analýza stavu zadluženosti domácností v ČR a v EU

Současný stav zadluženosti domácností vysvětlím v kontextu změn, které proběhly v devadesátých letech. Jedná se především o změny spotřebitelských preferencí. Do popředí se dostávají vlastní tužby, mezi kterými dominuje chuť „bydlet ve svém“ a orientace člověka na volný čas a zábavu. S proměnou tržních podmínek se začala rozvíjet oblast finančních institucí nabízejících úvěr. Snížily se úrokové sazby, což vedlo k vzrůstu poptávky po úvěrech. Předložím základní čísla a data o zadluženosti domácností s použitím dat ČNB, EKČR a ČSÚ, spolu s tím osvětlím instituci osobního bankrotu. A posléze srovnám situaci ČR s celkovým průměrem zemí EU. Podrobněji se zaměřím na situaci ve Velké Británii, která patří mezi země v Evropě, kde se zadluženost domácností objevuje nejdéle.

5.1 Vývoj zadluženosti domácností v ČR

Zadluženost domácností se v České republice vyvíjela postupně. V 90. letech se na našem území setkáváme s téměř nulovou zadlužeností. Tento jev je vysvětlitelný tím, že lidé pociťovali nejistotu z nadcházejících nových politickoekonomických podmínek v zemi a byli proto opatrní. Nedílnou příčinou nízké zadluženosti byly i vysoké úrokové sazby úvěrů. Zlom přichází okolo roku 2000, kdy se začaly rozšiřovat hypoteční úvěry a úrokové sazby klesly pod svůj patnáctiletý průměr [Měšec 2005: 3]. *„Koncem roku 1995 vykazoval bankovní sektor celkové úvěry a pohledávky za klienty z řad obyvatelstva ve výši 35,5 mld. korun (...) V polovině roku 2005 pak činily dluhy českých domácností v úhrnu 321,1 mld. korun, (...) Změna za léta 1995 až 2005 představuje nárůst dluhu českých domácností o více než 800 %”* [Dubská 2005: 1].

Graf 1: Celkové zadlužení českých domácností (mil. Kč)

Zdroj: ČNB- řady ARAD, vlastní výpočty

Jedním z důvodů, který přispěl k nárůstu počtu úvěrů u domácností, byl i fakt změny obecného názoru na zadlužení [Kušková 2008: 8]. Růst zadluženosti zpomalila ekonomická krize v letech 2008 a 2009, která způsobila inflaci mnohých položek ve spotřebním koši, včetně zvýšení nákladů na bydlení a potravin [Dubská 2008: 3]. Míra zadluženosti se tím však nezastavila a v současné době, kupříkladu s přihlédnutím na počet podaných návrhů na osobní bankrot, můžeme říci, že je situace i tak rok od roku horší. Ekonomická krize donutila věřitele zvýšit nátlak na vymáhání svých pohledávek u dlužníků, platební schopnost klientů se však nezvýšila (rozh. Filip).

„Důvody růstu zadluženosti českých domácností spočívají jak na straně příjemců peněz, tak na straně jejich poskytovatelů. Domácnosti změnily svůj náhled na zadluženost, v české společnosti se výrazně projevila orientace směrem ke konzumu, životní úroveň stoupla. Vývoj dlouhodobé zadluženosti domácností pak jasně odráží hlad po vlastním bydlení...“ [Dubská 2008: 9]. Vezmeme-li v potaz nesčetné množství reklam na půjčky, kterým jsme v životě běžně vystaveni a čím dál větší orientaci moderního člověka na konzum, je naprosto pochopitelné, že v dnešní době je „půjčit si peníze naprosto normální“. Lidé mají tendence více utracet a méně spořit. Tato skutečnost odporuje tradici smýšlení Čechů v minulosti, kdy spoření bylo ctností. *„Averze k dluhům, která byla součástí české mentality dlouhá desetiletí zpět, se v nové*

dekádě výrazně snížila ... [Dubská c.d.: 11]. Naopak utrácení a půjčování si peněz, bylo všeobecně zatracováno, lidé o sobě tyto informace tajili a styděli se za to. Známým heslem Tomáše Bati „*bud' me věřiteli, ne dlužníky*“ se lidé v současné době v ČR příliš neřídí. Posun ve smýšlení můžeme chápat i s ohledem na funkci peněz a obecně vnímání zaměstnání v dnešní době. V minulosti lidé považovali práci za své poslání. Zaměstnání určovalo váženost jedince. V dnešní individualistické době, kdy, jak hovoří G. Simmel, již není důležité, jak člověk peníze získal, ale samotný výsledek, tedy samotné peníze [Simmel 1997], se práce stala pouhým prostředkem k uspokojení svých tužeb a přání. Z teorie konzumní společnosti pak vyplývá, že lidé pracují z důvodu, aby mohli konzumovat, a tím navýšit svou spotřebu. Spotřeba se stala cílem.

Z hlediska věřitelů dochází k rapidnímu nárůstu firem, které úvěry nabízí. Silná konkurence na trhu přiměla firmy snížit své úrokové sazby a tím nalákat více klientů. Dochází k minimalizování rozdílů mezi jednotlivými firmami. Banky, které dříve nabízely jen hypotéky, se pouštějí již i do spotřebitelských úvěrů a naopak. Objevují se stále více i nesolventní firmy, kterým jde především o to, obrát klienty o peníze pomocí nestandardních poplatků a úroků.

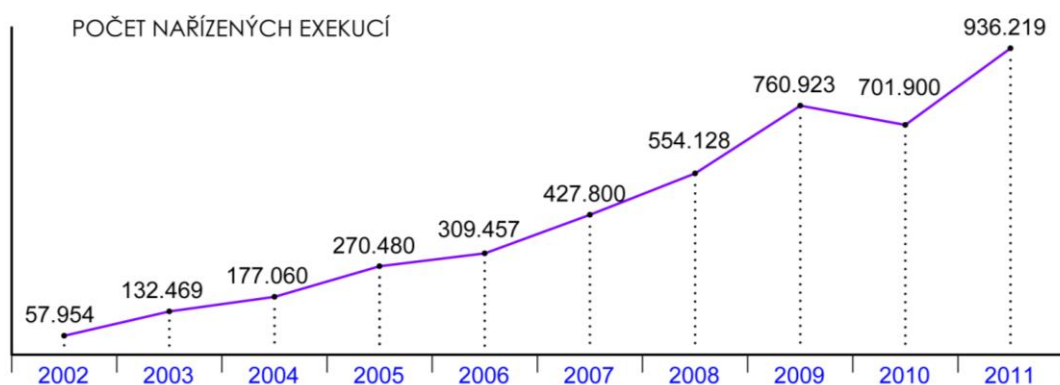
5.2 *Současný stav v ČR*

Vysoké zadlužení nemusíme brát prvotně negativně. Úvěrování samo o sobě podporuje spotřebu a vývoj ekonomiky státu. Lidé si tímto způsobem jsou schopni zajistit vyšší životní standard, než na který by bez extra peněz dosáhli [ESHV 2007: 2]. Problémem se stává především „přehlcenost“ spotřebitele svými dluhy, tzv. předlužení. Mluvíme o situaci, kdy osoba již své finanční závazky, vzhledem ke svým příjmům, není schopná splácet a dostává se do dluhové pasti. Předlužení je častým důvodem sociální exkluze, vede k řadě zdravotních a psychických problémů, a stává se tak naléhavým společenským problémem. Předluženost můžeme definovat jako situaci, kdy splácení dluhu ubírá klientovi více jak 50% čistého příjmu [Zamrazilová 2011]. Lidé ocitající se v situaci předlužení nejsou schopni déle jak tři měsíce splácet většinu svých splátek (tzv. úvěry v selhání). Úvěrů, jejichž splátka nebyla zaplácena déle jak tři

měsíce po stanovené splatnosti, je v současné době okolo 5% z celkového počtu úvěrů domácnostem⁴.

Důkazem zhoršující se situace předlužení je rovněž statistika České exekutorské komory ohledně počtu nařízených exekucí za jednotlivé roky. Během devíti let vzrostl počet exekucí více jak šestnáctkrát. V roce 2002 bylo nařízeno v České republice 57.957 exekucí. V minulém roce jich bylo nařízeno již 936.219.

Graf 2: Počet nařízených exekucí

Zdroj: EK ČR 2012, vlastní výpočty

Lidé se orientují na spotřebu jak nikdy dříve. Působením vlivného marketingu nakupují mnohem více statků a služeb než v předešlých letech. Z nejnovějších statistik rodinných účtů vyplývá, že na spotřební vydání rodiny dají zhruba 89% svých příjmů⁵.

Dle zkušeností všech dotázaných pracovníků poraden, problémy s půjčkami ovlivňují vztahy v rodině. Zatížení rodinného rozpočtu úvěrem s sebou nese negativní aspekty. Jedním z nich je více hodin strávených v práci, tím pádem ubývá času, který manželé tráví pohromadě. Ve vztahu zatíženém půjčkou je ohrožená rovnocennost obou

⁴ ČNB - Řady ARAD. Dostupné na [www: <http://www.cnb.cz/docs/ARADY/HTML/index.htm>](http://www.cnb.cz/docs/ARADY/HTML/index.htm).

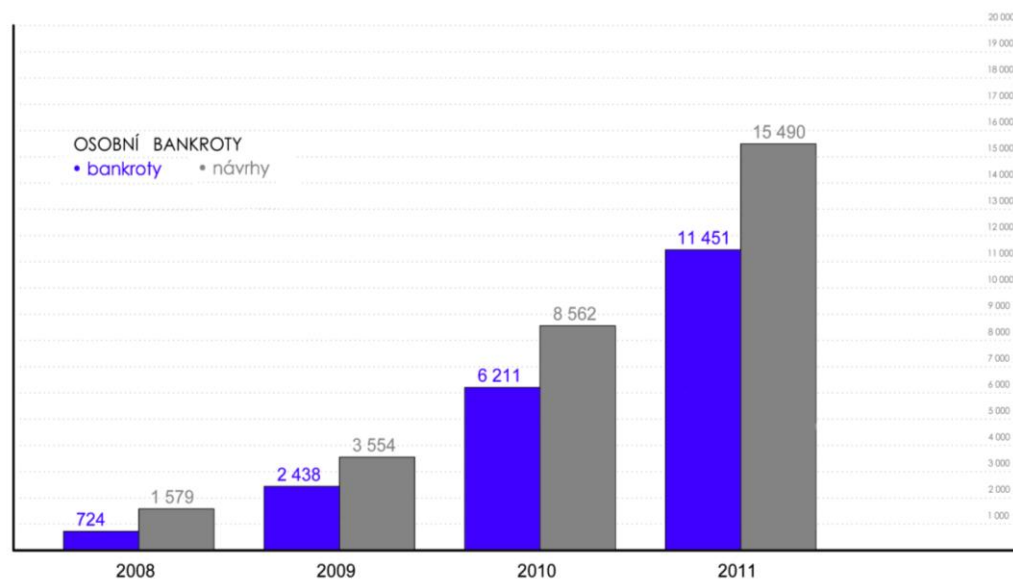
⁵Mezi spotřební vydání jsou dle ČSÚ zahrnuty: 1 Potraviny a nealkoholické nápoje, 2 Alkoholické nápoje, tabák, 3 Odívání a obuv, 4 Bydlení, voda, energie, paliva, 5 Bytové vybavení, zařízení domácnosti; opravy, 6 Zdraví, 7 Doprava, 8 Pošty a telekomunikace, 9 Rekreační a kultura, 10 Vzdělávání, 11 Stravování a ubytování, 12 Ostatní zboží a služby.

partnerů, skutečnost, že mají povinnost splácet úvěr, jim přináší emocionální stres, který může vést až k pocitům finanční nespravedlnosti jednoho z partnerů [Dew 2008].

V případě, že lidé přestanou naprosto zvládat splácet své půjčky, mohou podat návrh na vyhlášení osobního bankrotu. Instituce osobního bankrotu funguje od roku 2008 a řídí se *insolvenčním zákonem č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení*. Ten nahradil dřívější *zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání*. Od doby existence insolvenčního zákona, se rok od roku rapidně zvyšuje počet návrhů na insolvenční řízení, ne však každý splňuje podmínky pro vyhlášení úpadku. Osobních bankrotů vyhlásilo v roce 2011 11.451 osob, v roce 2010 jich bylo téměř o polovinu méně⁶. Podmínky vyhlášení úpadku fyzické osoby se stávají ze tří hlavních bodů⁷:

- 1) Dluhy nesmí být z podnikání
- 2) Dostatečný příjem, který pokryje alespoň 30 % dlužné částky
- 3) Doba splácení je 5 let

Graf 3: Počet osobních bankrotů

Zdroj: CCB 2012, vlastní výpočty

⁶ CCB: *V roce 2011 bylo vyhlášeno 11 451 osobních bankrotů, Nejvíce jich bylo v Moravskoslezském kraji.* [online]. [cit. 2012-02-12]. Dostupné na [www: <http://www.creditbureau.cz/Novinky/Novinky/Pages/V-roce-2011-bylo-vyh1%C3%A1%C5%A1eno-11-451-osobn%C3%ADch-bankrot%C5%AF.aspx>](http://www.creditbureau.cz/Novinky/Novinky/Pages/V-roce-2011-bylo-vyh1%C3%A1%C5%A1eno-11-451-osobn%C3%ADch-bankrot%C5%AF.aspx).

⁷ Osobni-bankrot.cz: *Podmínky osobního bankrotu.* [online]. [cit. 2012-02-12]. Dostupné na [www: <www.osobni-bankrot.cz/tp/podminky-osobniho-bankrotu.html>](http://www.osobni-bankrot.cz/tp/podminky-osobniho-bankrotu.html).

Dle údajů z roku 2011 nejmenší koncentrace osobních bankrotů z hlediska regionů byla v Praze. Zde vycházel poměr 1,9 osobních bankrotů na 10.000 obyvatel. Nízké hodnoty jsou zaznamenány i v kraji Jihočeském, Zlínském a Jihomoravském. Naopak mezi regiony s nejvyšší mírou vyhlášených úpadků na 10.000 obyvatel patří Plzeňský kraj, Hradecký kraj, Ústecký kraj a Karlovarský kraj⁸.

Odvrácenou stranou instituce osobního bankrotu je objevující se demotivace spotřebitele k navyšování svého příjmu. Lidé v pětileté lhůtě, kdy je jim ubírána maximální částka příjmů tak, aby jim zbylo jen nutné minimum na pokrytí základních výdajů, cítí pocit zbytečného namáhání pracovat za dobrý plat, pokud jim po odebrání dluhu zůstane stejně, jako kdyby vydělávali o deset tisíc více. Častokrát se tak stává, že si najdou hůře placené zaměstnání, aby jim nebylo z platu ubíráno tolik⁹.

Dle statistik Poradny při finanční tísni o. p. s. (dále PPFT) bývá průměrná výše celkového dluhu klienta v rozmezí 300 – 599 tisíc Kč¹⁰. Tato suma zpravidla zahrnuje průměrně kolem třinácti půjček, a to jak ze sektoru bankovních, tak i nebankovních institucí. Ty, klienti vyhledávají většinou poté, co již nedosáhnou na půjčku u bank. Důvod je prostý, firmy nenahlízejí do registru dlužníků a neprověřují výši příjmu dlužníka. Tato služba nebankovních institucí je však kompenzována vyšším úrokem, protože firmy počítají s horší vymahatelností pohledávky.

Zadluženost českých domácností podle statistik České národní banky platných ke konci února 2012 byla 1.119.235,5 milionu korun. Pro představu, rok před tím činila zadluženost domácností 1.059.038,6 milionu korun. Tyto čísla nám sdělují, že zadluženost se během roku zvýšila o 5,68%. Procento spotřebitelských úvěrů vůči celkovému zadlužení je v současné době zhruba 30% [vlastní výpočty]. Spotřebitelský úvěr má přibližně 25%, hypotéku pak 15% domácností. Podíl domácností, které si pořizují hypotéku, koreluje se vzrůstajícím příjmem a vzděláním [Zamrazilová 2011].

---

⁸ Ekonomika idnes: *Počet návrhů na osobní bankrot v loni vzrostl o dvě třetiny*. [online] [cit. 2012-30-4] Dostupné na [www: <http://ekonomika.idnes.cz/pocet-navrhu-na-osobni-bankrot-loni-vzrostl-o-dve-tretiny-p35-/ekonomika.aspx?c=A120104_1710368_ekonomika_vem>](http://ekonomika.idnes.cz/pocet-navrhu-na-osobni-bankrot-loni-vzrostl-o-dve-tretiny-p35-/ekonomika.aspx?c=A120104_1710368_ekonomika_vem).

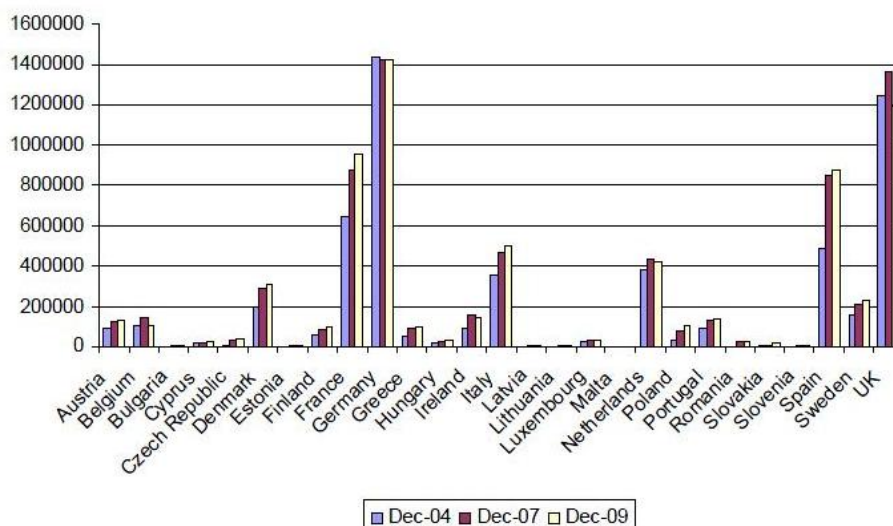
⁹ Konference *Finanční gramotnost v praxi 2012*.

¹⁰ Poradna při finanční tísni. *Výroční zpráva za rok 2010*. [online]. 2011. [cit. 2012-03-27]. Dostupné na [www: <http://www.financnitisen.cz/>](http://www.financnitisen.cz/).

5.3 Porovnání s EU

Srovnáme-li stav zadluženosti v České republice s ostatními zeměmi Evropské unie, nestojí si Česko špatně. Dle studie evropského parlamentu z roku 2010 vidíme, že mezi země, které jsou nejvíce zasaženy zadlužeností domácností, patří Německo, Velká Británie, Francie a Španělsko. Z dlouhodobějšího hlediska se Česká republika řadí mezi země patřící mimo Eurozónu, které sice nejsou zdaleka tolik zatíženy zadlužeností domácností, avšak mají tendenci velmi rychlého růstu zadlužení. Rapidní nárůst domácností s úvěry můžeme sledovat, stejně jako u nás, i u Bulharska, Estonska, Litvy, Lotyšska, Polska a Rumunska. Ve všech zemích EU převažují u zadluženosti domácností úvěry na bydlení. Druhou největší součástí finančních závazků domácností EU jsou spotřebitelské úvěry¹¹. Zajímavým zjištěním je rovněž poměr úvěrů na bydlení a spotřebitelských úvěrů. Z daného vyplývá, že právě výše zmíněné země s největší zadlužeností domácností v Evropě mají hlavní zastoupení úvěry na bydlení. Naopak země, kde téměř polovinu dluhů domácností činí úvěr spotřebitelský, jsou Bulharsko a Maďarsko.

Graf 4: Porovnání zadluženosti domácností zemí EU

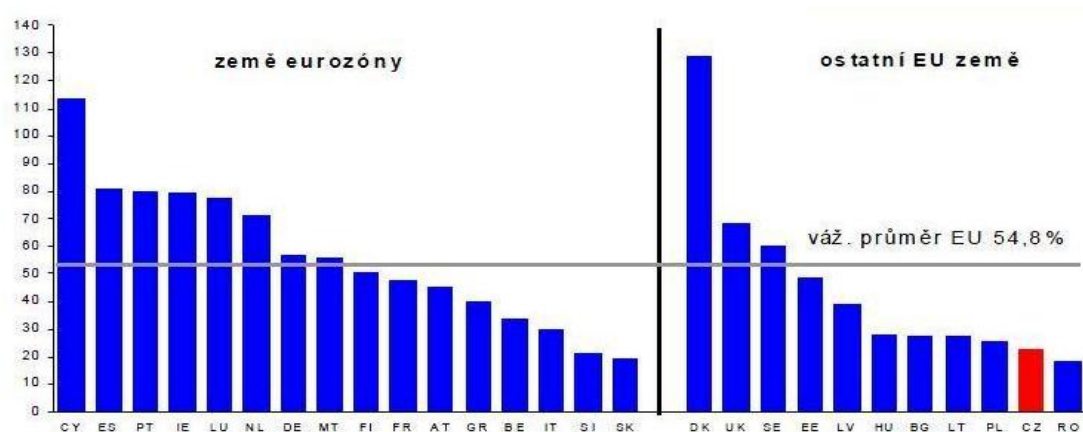
Zdroj: Evropský parlament 2010

¹¹ Evropský parlament. *Household Indebtedness in EU*. [online]. 2010. [cit.2012-01-28]. Dostupné na www:

<<http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201103/20110324ATT16330/20110324ATT16330EN.pdf>>.

Abychom lépe porozuměli, jak si stojí v tomto ohledu Česká republika oproti ostatním zemím Evropské unie, prověříme ukazatele míry zadluženosti vztahující se k HDP. Současný celkový průměr zadluženosti domácností vůči HDP v Evropské unii se pohybuje na 54,8% [Zamrazilová 2011], u nás činí poměr okolo 29% HDP [vlastní výpočty]. Ačkoli dle mezinárodních statistik si ČR nestojí špatně, problém se objevuje v kupní síle obyvatel ČR. Ta, je v současné době 80,4% průměru zemí EU. Češi jsou v tomto ohledu chudší než obyvatelé jiných zemí, a tím je u nich mnohem větší riziko dluhové pasti [Zamrazilová 2011].

Graf 5: Zadluženost domácností v poměru k HDP (%)

Zdroj: ČNB, Zamrazilová 2011

5.3.1 Situace ve Velké Británii

Zadlužení domácností ve Velké Británii je jedno z největších v Evropě. Británie se potýká s tímto problémem od konce osmdesátých let a má již vybudované silné zázemí v oblasti organizací zabývajících se dluhovým poradenstvím. Zvolila jsem tuto zemi jako porovnávací model k stavu zadluženosti v České republice, abychom lépe pochopili specifika ČR. Porovnám statistiky dluhového poradenství organizace Consumer Credit Counselling Services (dále jen CCCS) ve VB (obdobou z hlediska nabízených služeb v Česku je Poradna při finanční tísni o.p.s.) se statistikami poraden

v ČR. S podporou dat centrální banky Anglie zmíním základní čísla vztahující se k problematice zadluženosti domácností ve VB.

Pro Velkou Británii byla velkou ránou ekonomická krize. Ta ovlivnila do značné míry ekonomiku do dnešních dní a dle studií bude pod vlivem následků ekonomické deprese ještě mnoho let. Ekonomická slabost se projevuje ve zvyšování ceny spotřebního koše a stagnujícími příjmy obyvatel. Ke konci března 2012 činil celkový dluh domácností 1.458 bilionu liber, což je v přepočtu zhruba 43.740 bilionu korun. Spotřebitelské úvěry a úvěry z kreditních karet (unsecured lending) z toho činí 14,26%. Je patrné, že velkou roli hrají úvěry na bydlení (secured lending) [Bank of England 2012]. Počet osobních bankrotů za rok 2011 se snížil oproti roku předešlému zhruba o 15 tisíc, činil 119.850 [Cit. dílo]. Ačkoli v ČR se objevuje opačná – zvyšující se – tendence, jedno z možných vysvětlení je takové, že soudní řízení insolvence ve VB je na tolik drahé, že lidé si ho nemohou v mnoha případech dovolit. Soudní řízení je vyjde na 700 liber¹².

Slabší finanční stabilita navýšila během roku 2011 inflaci a zhoršila podmínky na trhu práce. Společně tak ekonomická situace vyústila v nižší reálné příjmy domácností a rapidní nárůst nezaměstnanosti. Klíčovým důvodem, který má vliv na problémy s dluhy, stejně jako v ČR, je nezaměstnanost. Nejvíce ohroženou skupinou v tomto ohledu jsou ve VB mladí lidé. Ti, tvoří téměř 22,3% nezaměstnaných osob v zemi. V ČR se rovněž objevuje špatná přístupnost mladých lidí na trh práce, neobjevuje se však v tak velkém měřítku. Výraznější skupinou z hlediska případných problémů s předlužením hrozí osobám, kterým je 50 a více let [IQ Roma servis 2008: 94]. Ekonomické napětí se odrazilo i v cenách bydlení a tak jsou mnohem více náchylní k problémům s dluhy lidé, kteří žijí v podnájmu [CCCS 2012].

Ve VB je vzhledem k rozšířenosti a dlouholetosti problému zadluženosti vybudována silná základna dluhového poradenství. Mezi hlavní zastupitele patří národní

---

¹²Guardian. co.uk : *Personal insolvencies at three-year low*[online]. [cit.2012-04-29].

Dostupné na [www: <http://www.guardian.co.uk/money/2012/feb/03/personal-insolvency-three-year-low>](http://www.guardian.co.uk/money/2012/feb/03/personal-insolvency-three-year-low).

dobročinná organizace pro výuku finanční vzdělanosti Credit Action, spolupracující s CCCS .

Finanční poradenství navštěvují více ženy v poměru 53%. Dle CCCS lze tento trend vysvětlit tím, že ženy častěji pracují na částečný úvazek a je pro ně tedy složitější vystačit s příjmem. Ženy mají celkové dluhy často nižší než muži. Vysvětlením může být fakt, že muži nechávají své finanční problémy zajít dále, ženy si dříve připouštějí, že se ocitají v nesnázích. Z hlediska pohlaví vychází najevo, že ženy jsou dvakrát více náchylné uvázat se do dluhu následkem rozvodu či rozchodu s partnerem. Z českých statistik žádná z těchto genderových diferencí patrná není. Ze statistiky také dále vyplývá, že v polovině případů o poradu žádají osoby ve věku 40-59 let (tato skupina tvoří zhruba čtvrtinu celkové populace ve VB). Druhou nejčastější skupinou klientů jsou mladí ve věku 25-39 let. Spolu s ekonomickou krizí vzrostl v minulém roce rapidně nárůst klientů pod hranicí 25 let věku právě kvůli problémům s uplatněním na trhu práce. Z hlediska příjmu téměř 70% klientů CCCS vydělává méně jak 1.666 liber měsíčně. V ČR je touto hranicí měsíční příjem 20.000 Kč. Více jak 55% klientů bydlí v podnájmu [CCCS 2012].

Zajímavým hlediskem je statistika příčin vyhlášení osobního bankrotu. Dominuje důvod „náklady jsou vyšší než výdaje domácnosti“ (zhruba 75%). Na druhém místě se umístila „ztráta zaměstnání“ a na třetím „rozvod“. Nikde ve statistikách ČR nenalezneme, že by spotřebitelé jako důvod svých finančních problémů uvedli, že mají vyšší výdaje než příjmy. Je patrné, že Češi si nepřipouštějí, že by disponovali nižšími příjmy, než jaká je jejich spotřeba¹³.

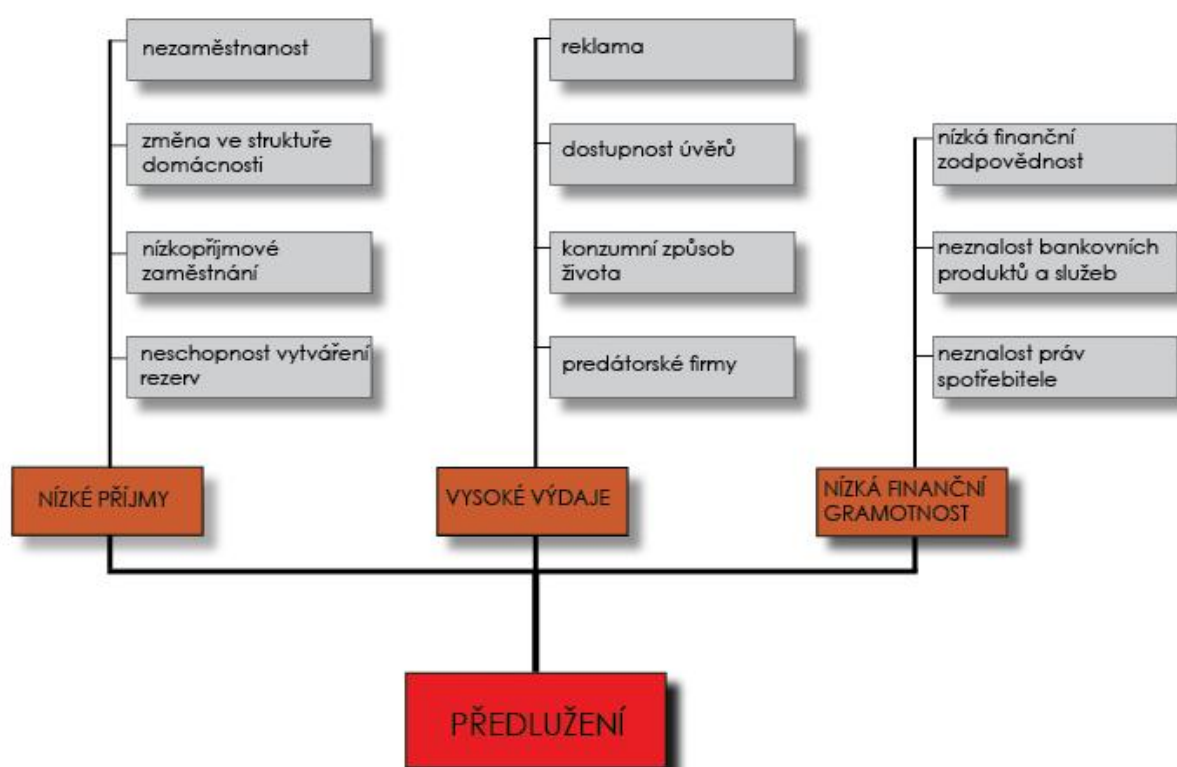
¹³ P. Voříšek: Konference *Finanční gramotnost v praxi 2012*.

6. Faktory přispívající k zadluženosti domácností

Předlužení domácností lze chápat jako výsledek tří základních faktorů: *nízké příjmy*, *vysoké výdaje* a *nízká finanční gramotnost*. Vyskytují se ve většině případů společně a často se doplňují. Níže předkládám schéma, jakožto výsledek studia veřejných dokumentů a analýzy uskutečněných rozhovorů.

Graf 6: Schéma faktorů přispívajících k zadluženosti domácností

Zdroj: vlastní

Častým důvodem nízkých příjmů je *náhlá změna ve struktuře domácnosti*, jakou může být odchod do důchodu, invalidita, rozvod nebo výkon trestu. V první řadě tím impulzem k pořízení úvěru však bývá *ztráta zaměstnání*. Domácnosti si často *netvoří finanční rezervy* pro příchod nenadálé situace, jejich zdroje posléze neodpovídají uvyklým standardům ve výdajích, a tak se řešení naskýtá v pořízení úvěru. Lidé, kteří jsou půjčkami nejvíce pohlceni, mají *nízkopříjmové zaměstnání*, často se jedná o manuální práce, roli zde hraje nízká kvalifikace a nízké vzdělání.

Vysoké výdaje v dnešní době jsou spjaty s vlivným *marketingem* a *konzumním způsobem života*. Vzhledem k převisu nabídky nad poptávkou, výrobci vytvářejí nátlak na spotřebitele ke koupi produktů. Pomáhají si konstruováním umělých potřeb a obměňováním svého zboží. Lidé se snaží navyšovat svůj životní standard, zároveň jsou orientovaní na tzv. výhodné nákupy. Rádi nakupují ve slevách, v čemž je podporují samotní prodejci svými věrnostními kartami a slevovými akcemi, jež mají za následek zvyšující se spotřebu.

Silným hráčem jsou i samotné *reklamy na půjčky*. Nastavily současnou společnost tak, že půjčovat si peníze je běžné a normální. Stud z pořízení půjčky se stal minulostí. Finanční instituce jdou zákazníkům naproti i tím, že snížily nároky na klienty v ohledech poskytování úvěru. Přibývající vážnosti nabývají kreditní karty, které ještě více stimulují klienty k utrácení peněz, a to rychlejší cestou a bez potřeby mít peníze u sebe. Snadnost, s kterou lze využít peněz, které si člověk nevydělal, je *návyková* a často je tak těžké si v případě finanční tísně utáhnout opasek.

Predátorské firmy nabízející rychlé úvěry bez ručitele, bez nahlédnutí do registru dlužníků a bez ohledu na výši příjmu, jsou velkým problémem. Lidé, kteří se k těmto firmám uchylují, nedosahují podmínek pro poskytnutí úvěru u solventních firem. Kvůli pořízení peněz jsou však ochotni uvázat se i do velice nevýhodných smluv. V případě neschopnosti splácet, si tyto firmy účtují vysoká penále a sankce, které klienta dostanou do těžko napravitelných situací.

Nízká orientace ve světě financí – *finanční negramotnost* - zapříčiňuje špatné jednání dlužníka v mnoha ohledech, zahrnující nízkou platební morálku, postrádající finanční disciplínu a následně neschopnost se bránit v případě ocitnutí se v bezvýhodné finanční tísně nebo ve sporu s firmou vymáhající pohledávky.

V následujícím textu se podíváme z blízka na faktory podporující růst zadluženosti z hlediska vysokých výdajů. Problematiku finanční gramotnosti a aspektu nízkých příjmů předložím v souvislosti se způsoby prevence zadlužování domácností.

6.1 Reklamy na půjčky

Z televize, rádií, internetu ale i například ze zastávek městské dopravy nás oslovují reklamy na výhodné úvěry. Banky nabízejí „rychlé vyřízení na počkání“, vábí na půjčku bez ručitele, anebo inzerují koupi nové pračky s tím, že ji můžete zakoupit na splátky a ještě začít splácet až čtvrt roku po jejím obdržení. Banky už nabízejí komfort v takové podobě, že není třeba opustit svůj domov pro zařízení úvěru. Stačí domluvit podrobnosti přes telefon nebo přes internet. V případě, že přeci jen klient banku navštíví osobně, jeví se postup bank ke klientům takový, že *„zavane poryv větru a klienti už odcházejí s půjčkou“* (rozh. Načeradský). Některé společnosti lákají své klienty na dárky za podepsání smlouvy. Člověk tak získá spolu s penězi například film na DVD a jako bonus se k tomu dostává do slosování o hodnotné ceny. U bank je důležité si uvědomit skutečnost, že poskytují půjčky, protože z nich mají zisk. Nejedná se v žádném případě o solidaritu s lidmi, kteří si nemohou dovolit z důvodu nízkých příjmů pořídit si, co by rádi. Bankám naopak vyhovuje stále větší sortiment produktů a statků, s kterým trh neustále přichází. Trh vzhledem k převažující nabídce nad poptávkou stimuluje spotřebitele marketingem k tomu, aby více a více konzumovali a kupovali. *„Na straně poskytovatelů peněz (...) se stále silněji prosazoval a později začal jasně dominovat silný marketing tlačící domácnosti do psychologických situací, kdy „nemít“ jistý spotřební předmět znamená „nebýt“* [Dubská 2008: 11]. Jakýmsi heslem byznysu tedy není potřeby lidí uspokojit, ale naopak vytvářet stále nové a nové, které je dále potřeba uspokojovat. Klient má tak v konečné fázi pocit, že půjčku vlastně potřebuje [Bauman 2009].

Zajímavý jev, o kterém jsme se již částečně zmiňovali v kapitole o vývoji zadluženosti, je obecně panující názor na půjčky. Vlivem silného marketingu se zdá být život na dluh naprosto přirozenou skutečností¹⁴: *„...spotřebitelský úvěr ztratil negativní konotaci chudoby a odpovědnosti za to, jakým způsobem vedou lidé život (...) Vtíravá systematická reklama finančních institucí určená k získání nových klientů povzbuzuje více lidí, aby si sjednávali půjčky. Spotřebitelský úvěr navíc propůjčuje společenský status a usnadňuje maskování sociálního postavení...“* [EHSV 2007: 4].

¹⁴ *„s nápadem vzít si na dovolenou úvěr a zaplatit o 20% více nesouhlasí 69% lidí. Nicméně s úvěrem na televizi již nesouhlasí jen 35% respondentů“* [Stemmark 2010].

V silné konkurenci na trhu s bankami, a věřiteli obecně¹⁵, je boj o každého klienta. Proto kromě masivních marketingových kampaní, se v poslední době stává více jak kdy dříve, že banky tak říkajíc přivírají oči u některých klientů a poskytnou jim úvěr, ačkoli je třeba klient na hraně svých platebních schopností. Podobným jevem napomáhajícím zvýšení klientů je i to, že banky orientující se na hypotéky začaly nabízet i spotřebitelské úvěry a naopak.

6.2 *Predátorské firmy*

Poradci varují před tzv. predátorskými firmami. Jedná se o společnosti, jejichž chování je velmi netransparentní a které své klienty obírají o mnohonásobně více peněz než banky. Tyto firmy si účtují nadstandardní úroky, poplatky a sankce. Hlavním problémem bývají smlouvy a rozpor mezi tím, na čem se ústně obě strany domluví a co je psáno ve smlouvě. Člověk tak v důsledku musí platit přemrštěné částky. V moment, kdy to zjistí, je těžké se bránit, pokud tyto „extra poplatky a úroky“ byly domluveny ve smlouvě. Klienti často smlouvy nečtou¹⁶. Načeradský vysvětluje tento jev tím, že solventní banky si tak své klienty vychovaly (rozh. Načeradský). Úředník předloží před klienta smlouvu a ten, pokud by si ji chtěl v ten moment celou přečíst, zdržovalo by to celý proces. Klient bance věří v její férové jednání a často smlouvu jen prolístuje. Naneštěstí se tento mechanismus objevuje i u méně solventních firem, kde by měl být zákazník mnohem obezřetnější. Ve smlouvách bývá „zakopaný pes“ ve formě rozhodčí doložky, o které většinou lidé nemají ani ponětí. Případné spory tak s nesolventními firmami místo soudu řeší rozhodce, který bývá často napojen na nesolventní firmu¹⁷.

---

¹⁵ ze statistik AOP vyplývá, že počet věřitelů, se kterými se jejich klienti dostali do styku v roce 2010, byl 12.842 [AOP 2011].

¹⁶ „Obdrženou smlouvu si lidé nejčastěji pečlivě přečtou a na nejasnosti se zeptají v 36%; všemu ve smlouvách rozumí jen o málo více než desetina lidí“ [Stemmark 2010].

¹⁷ K 1. 4. 2012 nabyla platnost novela zákona o spotřebitelském úvěru, která upravuje mimo jiné právě i rozhodčí doložku a snaží se tak více chránit spotřebitele.

6.3 Spořeni

Češi si příliš nespoří¹⁸. V souvislosti s teorií konzumní společnosti, lidé vydávají mnohem více finančních prostředků než dříve na vlastní sebe-rozvíjení, volný čas a zábavu. Tento trend ovlivňuje spotřebitele v chuti spořit si. Lidé raději utratí peníze pro své větší pohodlí a pobavení, než aby asketicky uložili peníze do banky. Snižuje se tak morálka spořit si. Nedostatek úspor a rezerv má za následek, že jakákoli nenadálá situace náročnější na finance, může člověka dostat do nesnází. Ztráta zaměstnání, dlouhodobější nemoc nebo snížení příjmu se tak stává problémem. Lidé bez rezerv a lidé žijící „od výplaty k výplatě“, aby zachovali svou životní úroveň, se s takovou situací dokážou v podstatě vyrovnat pouze pořízením půjčky. Životní úroveň je návyková. Sestoupit ze svého standardu v případě například nižšího příjmu je pro člověka velmi nepříjemné [Veblen 1999: 86]. Proto se rodiny zbavují svých úspor, když disponují sníženými příjmy, aby zachovaly svůj spotřební – životní standard [Cowan 2004].

Z analýz vyplývá, že: „*spořit se daří výrazně častěji lidem (domácnostem) s vyšším vzděláním, s příjmem nad 20 tisíc Kč nebo majetkem v hodnotě nad 2 mil. Kč*“ [MPSV 2010: 43], což je přesným opakem lidí, kteří jsou ohroženi předlužením nejvíce (viz kapitola profil dlužníka). Se zajímavým zjištěním přichází i ČSÚ: „*...rostoucí počet lidí bez práce je spojen se snižujícím se sklonem spořit*“ [Dubská 2005: 3]. Celkem logicky z daného vychází, že lidé, kteří disponují dostatečnými finančními prostředky, mají chuť si spořit. Naopak lidé, kteří takto postačující příjem nemají, hledají způsob, jak se k chybějícím prostředkům dostat. Inklinují k tomu, si peníze pořídit - zadlužit se. Nezbyvají tak prostředky na to, aby si spořili.

---

¹⁸ „Pravidelně si odkládá peníze stranou jako rezervu 60% lidí; Rezervy na nepředvídané výdaje si tvoří 57% lidí; Rezervy pro případ ztráty příjmu si tvoří 35% lidí“ [Stemmark 2010]

6.4 *Nahodilé a uměle vytvořené potřeby*

Člověk je motivován k nákupům potřebami. Kromě rozlišování potřeb základních a vyšších, existují potřeby nahodilé a uměle vyvolané. Nahodilé potřeby fungují na principu určité impulzu, který nás přiměje ke koupi konkrétní věci. Potřeby uměle vyvolané jsou pak následkem marketingu a módy a lidé tímto způsobem tak kupují statky, které by běžně nepotřebovali, nekoupili by si je [Kušková 2009]. Poslední zmíněná skupina hraje důležitou roli ve společnosti spotřeby. Lidé nakupují impulzivně a zvláště pak méně movití jedinci se nechávají ovlivnit reklamou a tzv. akčními nabídkami. Politika supermarketů si jde zisku naproti i jiným způsobem. Čas od času přestavují sortiment tak, aby zákazník musel při hledání toho, co potřebuje projít kolem co nejvíce jiných regálů a tím, prostřednictvím v podstatě *nahodilé potřeby* vložit do svého nákupního košíku spoustu jiných dalších věcí. Ve finále člověk odchází ze supermarketu i s věcmi, které si koupit neplánoval.

Večerník označuje Čechy za „supermarketovou společnost“, jejíž fungování lze popsat na podobných principech jako náboženství: „*Chrám musí být velkolepé, tedy super či hyper. Jejich církve získávají ovečky akcemi, slevami, výprodeji či benefity, lákají věrnostními kartami. Spása ve spotřebě je jistá a okamžitá, netřeba čekat na poslední soud... Jestliže kdysi byla za pevnou považována rodina, která se společně modlí, dnes je tmelícím obřadem sobotní či nedělní nakupování*“ [Večerník 2004].

6.5 „*Supermarketová společnost*“

Spotřebitel v současné, tzv. hyperkonzumní společnosti, je díky vývoji techniky a komunikací zbaven překážek času a prostoru. Nákup přes internet mu nabízí možnost provést veškeré transakce a výběr zboží ze svého domova, a to i uprostřed noci. Ale nejen internet je toho důkazem. I obchodní domy se přizpůsobují klientovi a nabízí otevírací doby pozdě do noci, o víkendech a svátcích, některé zřídily svůj provoz nonstop [Lipovetsky 2007: 120]. V tomto ohledu jsou supermarkety v České republice velmi aktivní. Otevírací doba o nedělích a svátcích není u českých supermarketů nic

neobvyklého, v zemích EU to v takové míře rozšířeno zatím není. V ČR je také velmi husté pokrytí hypermarketů. V současné době jich je 282, což odpovídá poměru přibližně 26 hypermarketům na milion obyvatel. ČR je tak čtvrtou, nejvíce obsazenou zemí hypermarkety¹⁹.

Míra spotřeby v ČR postupně dohání vyspělejší země Evropy. Více jsme však orientováni na cenu, což přivádí reklamám a slevám. Lidé v Česku rádi nakupují levně, a tak jsou ochotni kvůli slevě ve finále nakoupit i zboží, které za běžných podmínek nutně nepotřebují, v množství mnohem větším než by normálně užili. Zcela logicky, avšak paradoxně, nakonec nakoupí za mnohem více peněz [Zamrazilová 2011b]. „*Peníze svádějí (...) k jisté lehkomyšlnosti a neuvážlivosti jednání*“ [Simmel 1997: 22]. Bauman upozorňuje na lehkovážnost sloganu „*enjoy now, pay later*“. Tato neviná pobídka v podstatě vystihuje řadu reklam na úvěry i v České republice - nabádá: „*pořídít si věci když je chcete, ne když si je můžete dovolit*“ [Bauman 2009].

6.6 Kreditní karty

Užitečnost kreditních karet, totiž nemuset při sobě nosit peníze v hotovosti a platit „elektronicky“, se stává i záporem, jenž má velký podíl na zadlužování lidí. Lidé platící ať už kreditními či debetními kartami mají menší zábrany peníze utracet. Samotné peníze totiž nevidí. „*Peníze mají stále více virtuální podobu*“ [Zamrazilová 2011]. Bezhotovostní platby oddalují držitele od svých peněz, a tím člověka nenutí platby tolik promýšlet. Zákazník vytáhne pouze plastovou kartu a platba proběhne během okamžiku. V současné době se rozvíjejí debetní karty, kde při placení není potřeba ani pin kódu, ani potvrzení částky. Postačí kartu přiložit ke čtečce a je zapláceno. Z reklamy na tuto novinku se dozvídáme, že tímto způsobem ušetříme mnoho minut svého drahocenného času. Je to však na úkor rozmyslu nad naším nákupem. S touto kartou téměř odpadá tíha pocitu viny za výdaje. Ta přichází až s výpisem z účtu. Kdyby zákazníci během svého placení v supermarketech museli vydávat vždy obnos v hotovosti, dle názoru Filipa, by si nákup pečlivěji rozmysleli a

¹⁹ Jones Lang LaSalle: *Hypermarket Retail in the Czech Republic* [online]. 2012. [cit- 2012-04-02].

Dostupné na [www](http://www.joneslanglasalle.cz):

<http://www.joneslanglasalle.cz/ResearchLevel1/2012_01_Retail_Pulse_Czech_Hypermarkets_1.pdf/>.

neutráceli by tolik. Kreditní karty jsou méně transparentní a umožňují čerpat zákazníkovi prostředky do mínusu. Pokud však nejsou na kartu prostředky vráceny včas tak, aby zákazník nebyl například déle jak měsíc v mínusu, je účet vysoce sankcionován úrokovými sazbami, které jsou mnohem vyšší než u samotných úvěrů. Lidé se tak dostávají do dluhů, aniž by si toho například byli vědomi (rozh. Filip). Jak již bylo zmíněno výše, problém kreditních karet je v mnohem větším měřítku rozšířen v anglosaských zemích, tam také dluhy z kreditních karet hrají hlavní roli v problematice předlužování domácností.

Život na dluh je droga. A je více návyková než mnoho jiných [Bauman 2009; rozh. Filip]. Lidé si jednoduše zvykají na to, pořídit si peníze pokud jim nepostačuje příjem. A jejich snadná dostupnost k tomu pouze přispívá. Jak upozorňuje Simmel, peníze mají odcizovací charakter, který v moderní době způsobuje, že: „*na penězích není vidět nic z jejich původu*“ [Simmel 1997: 23]. Jestli člověk na novou televizi peníze naspořil nebo si na ni půjčil, v konečném důsledku vidět není.

7. Způsoby zmírňování zadlužení domácností v ČR

Pomoci dlužníkům v těžkých finančních situacích se snaží neziskové organizace, které nabízejí dluhové poradenství. Zaštiťující organizací těchto institucí je Asociace občanských poraden, která přišla s projektem *Dluhové poradenství*. Zvyšující se míra zadluženosti domácností vyvolala aktivity i ve veřejném sektoru. Především programy prevence se v tomto ohledu zabývá ČNB, MF a MPSV. Jednotlivé projekty, které usilují o zvýšení finanční informovanosti mezi obyvateli, jsou i aktivity konkrétních bank a dalších institucí. Ve velké míře se jedná o rozvoj finanční gramotnosti mezi dětmi a mladistvými ve spolupráci s jednotlivými základními a středními školami. Finanční gramotnost a její zvyšování je naléhavé téma posledních let a do budoucna se stane pravděpodobně ještě důležitější. Nastíním v této souvislosti výzkum MF a ČNB z roku 2010. Na tento výzkum navazuje program Národní strategie finančního vzdělávání MPSV a MF, o kterém se níže také zmíním. Shrnu také výzkum agentury Millward Brown CZ z února roku 2012, rovněž týkající se finanční gramotnosti. V návaznosti na zjištění z výzkumů a provedených rozhovorů popíšu obecné rysy osoby, která má největší tendence být ohrožena předlužením.

7.1 *Poradny*

V České republice se začaly poradny věnovat intenzivněji pomoci řešení finančních problémů domácností v roce 2008 spolu se startem projektu Asociace občanských poraden s názvem *Dluhové poradenství*. Jednou z hlavních organizací tohoto druhu zaměřenou právě a pouze na finanční poradenství u nás, byla Poradna při finanční tísní, o. p. s., která funguje od roku 2008. Toto obecně prospěšné sdružení je podporováno řadou bank a finančních institucí a vzniklo jako výsledek jednání České spořitelny a Sdružení českých spotřebitelů. Dluhové poradenství nabízejí v České republice kromě Poradny při finanční tísní bezplatně také regionální občanské poradny a za úplaty i řada soukromých firem. Na všechny tyto poradny se klienti mohou obracet v případě, kdy zvažují pořízení úvěru či si nevědí rady se smlouvou. Mnohem častěji se však dostávají až v situaci, kdy se potýkají s finančními nesnázemi (rozh. Načeradský,

Plakchá). Čili v případě, až když se setkávají s exekucemi²⁰ či s nesolventními oddlužovacími firmami. Poradci také pomáhají svým klientům, v případě potřeby, i s vypracováním žádosti o osobní bankrot.

Hlavními zastřešujícími iniciátory prevence předlužení domácností v ČR jsou MF, ČNB, AOP a MPSV. Mezi současné projekty, které se zabývají zvyšováním finanční informovanosti obyvatel, jsou *Národní strategie finančního vzdělávání* pod záštitou MŠMT a MFČR, projekt *Rozumíme penězům* či projekt *Dnešní finanční svět*.

7.2 Finanční gramotnost

„Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace“²¹.

Jak prokázaly výzkumy, úroveň finanční gramotnosti v České republice je velice nízká a značnou měrou přispívá k předlužení domácností. V poslední době se uskutečnily dva velké výzkumy zabývající se úrovní finanční gramotnosti v ČR. V roce 2010 proběhl výzkum agentury Stemmark²², který iniciovala ČNB a MF. V návaznosti na výsledky výzkumu byla vypracována Národní strategie finančního vzdělávání, která hodnotí výsledky, a dále rozpracovává veřejný program na podporu zvýšení finanční gramotnosti obyvatelstva.

---

²⁰dotazy týkající se problematiky exekucí převládají [AOP 2011]

²¹ MŠMT. *Národní strategie finančního vzdělávání* [online]. 2010. [cit. 2012-04-15]. Dostupné na [www: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/narodni-strategie-financnihovzdelavani>](http://www.msmt.cz/vzdelavani/narodni-strategie-financnihovzdelavani).

²² Respondenti 18+; kvótní výběr, celkem 1005 respondentů; dotazování formou CAPI.

Druhý výzkum, provedený v únoru 2012 agenturou Millward Brown CZ²³, definuje finanční gramotnost jako souhrn tří základních pilířů, těmi jsou *zájem o oblast financí, finanční zodpovědnost a znalost bankovních produktů*. Z výsledků plyne, že míra finanční zodpovědnosti stoupá s věkem respondenta. Celková finanční gramotnost pak roste se vzděláním. Stejně jako u jiných statistik týkajících se zadlužených osob a vědomostí z hlediska financí, i zde se ukazuje, že z hlediska pohlaví rozdíly ve vzdělanosti v oblasti financí patrné nejsou. Z výzkumu dále vyplývá, že nejdůležitějším zdrojem informací z hlediska financí pro lidi jsou jejich blízcí. Necháávají si nejčastěji poradit ze svého okolí. Na druhém místě se umístila možnost požádání o radu pracovníka banky.

Elementárním problémem, který dosvědčuje jak tento výzkum, tak i samotní poradci, je ten, že lidé, kteří oblasti financí rozumí nejméně, mají nejmenší chuť se v tomto oboru více vzdělávat. Ve výsledku se tak stává finanční osvěta pro osoby, které by ji nejvíce potřebovali dosti komplikovanou. Je organizováno mnoho seminářů pro širokou veřejnost, ale cesta dobrovolného vzdělávání dospělých jedinců - samotných spotřebitelů - nemá v současnosti výrazný efekt. Z rozhovorů s poradci také vyplynulo, že efektivní způsob „nápravy“ dlužníka vede až přes osobní životní zkušenost, přes přímý kontakt s exekutorem, případně skrz insolvenční řízení: *„Finanční vzdělání dospělých je možné jen působením v uzlových bodech, kde se střetává vlastní zkušenost posílená motivací ke změně s odbornou radou a kvalifikovaným, nezávislým a nestranným vedením.“* [Šmejkal 2012].

Nejvíce lze proto působit u dětí a mladistvých, u kterých lze ještě ovlivnit návyky a způsob přemýšlení. Základní a střední školy jsou místa, kde se nachází ještě společnost nejméně diferenciovaná, z toho důvodu jsou primárně programy na zvýšení finanční gramotnosti směřovány právě tam. Z veřejné oblasti podniká kroky MF spolu s ČNB. Tyto instituce reagovaly vytvořením učebních materiálů pro základní školy a gymnázia. Jedná se o dvě publikace. První slouží žákům prvních až třetích tříd ZŠ. V učebnici, která byla rozeslána do 201 vybraných škol, se děti seznamují s tím, odkud se berou peníze, jak poznat padělané bankovky nebo že je možné reklamovat zboží.

---

²³ P. Průšová: Konference *Finanční gramotnost v praxi 2012*; Respondenti 15+, kvótní výběr; celkem 1002 respondentů; dotazování formou CAPI.

Druhá učebnice je určená pro starší žáky druhého stupně²⁴. V této učebnici se žáci učí, jak spočítat RPSN, co je to nominální vs. reálná splatnost, jistina, poplatky, likvidita, spotřebitelský úvěr, hypotéka, akcie, investice či úroková sazba²⁵.

V současnosti probíhají i další programy, mezi které se řadí projekt obecně prospěšné společnosti TERRA-klub²⁶ s názvem *Dnešní finanční svět* (sponzorovaný Českou spořitelnou) a projekt společnosti AISIS²⁷ *Rozumíme penězům* (jehož hlavním partnerem je GE Money bank). Oba tyto projekty jsou zaštitěny MŠMT a shodně se zaměřují na druhý stupeň základních škol, první zmiňovaný pak i na školy střední. Výukové programy se snaží přivést děti k praktickým informacím ze světa financí interaktivní cestou a seznámit je se základními tématy rodinného rozpočtu.

Z výpovědí poradců plyne, že nejdůležitější je však působit na děti v jejich přirozeném prostředí – doma, v kruhu rodinných příslušníků a kamarádů. Ačkoli se děti mohou ve škole naučit jak správně nakládat s penězi, shodují se poradci na tom, že výchova a vliv rodiny je primárním činitelem v budoucím chování jedince (rozh. Plakchá, Načeradský).

---

²⁴ Učebnice *Finanční a ekonomická gramotnost* – manuál pro učitele a dva pracovní sešity pro žáky.

²⁵ ČNB. *ČNB dětem: podpora finančního vzdělávání nejmladších školáků*. [online]. 2011. [cit. 2012-03-18] Dostupné na [www: <http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/tiskove_zpravy_cnb/2011/20110601_cnb_detem.html>](http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/tiskove_zpravy_cnb/2011/20110601_cnb_detem.html).

²⁶ TERRA-klub, o.p.s. je akreditována MŠMT; realizuje řadu vzdělávacích a volnočasových projektů.

²⁷ AISIS, o. s. se zabývá realizací obecně prospěšných vzdělávacích programů.

8. Profil dlužníka

Předluženost může mít mnoho příčin. Dotýká se široké škály lidí, proto nelze přesně definovat profil dlužníka. Dle názoru Načeradského, definovat osoby, kteří jsou typickými dlužníky, je to samé, jako hledat: „*jaký typ lidí má problémy s chřipkou*“ (rozh. Načeradský). Můžeme však s pomocí statistik identifikovat osobu, která je nejvíce náchylná ocitnout se v dluhové pasti. Z hlediska zdroje příjmu se více jak v polovině případů osob, které navštíví poradnu, jedná o zaměstnance, druhou nejpočetnější skupinou jsou nezaměstnaní a následně důchodci²⁸. Celkově lidé s nízkými příjmy mají s dluhy největší problémy. Je to dáno tím, že splácení půjčky jim „ukrajuje“ z příjmů nejvíce (rozh. Šmejkal). Lidé, kteří navštěvují poradny, mívají často podprůměrný plat, obecně do 20.000,- měsíčně hrubého. Pro tyto lidi po odečtení nákladů na bydlení a splátek na půjčky zbývají velmi malé částky na běžné denní výdaje a již vůbec nejsou připraveni v případě nárazových plateb a nenadálých situací. Nižší příjmy bývají spojeny s nižším vzděláním. Dle statistik PPFT je nejvíce klientů s těmito problémy vyučených a se středoškolským vzděláním. Naopak statisticky nejméně lidé s vysokoškolským vzděláním a lidé s nástavbou [PPFT 2010]. Tento jev si lze odůvodnit tím, že lidé s vyšším vzděláním jsou více schopni promyslet svou finanční situaci a myslet více realisticky ohledně svých budoucích možností (rozh. Šmejkal).

Věkově je struktura osob dlužníků rozmanitá. Obecně do poraden nejvíce chodí pro radu lidé v produktivním věku 30-40 let. Z demografického hlediska se jedná o osoby, které většinou mají, či právě zakládají rodinu. Souvisí to s tendencí „dopřát si určitý standard“ (koupě auta, dovolená, škola v přírodě) [PPFT 2010]. Stále více se objevuje tendence "bydlet ve svém", proto v tomto věku, si také lidé nejčastěji pořizují hypotéku. Ta, však z hlediska dluhové pasti je spíše méně významná, neboť se jedná o předem promyšlený krok ze strany dlužníka a zároveň vzhledem k tomu, že je hypotéka kryta nemovitostí, motivuje osoby k větší disciplíně splácení. V tomto ohledu je jistě důležité i zmínit, že z řady výzkumů a analýz vyplývá, že spotřebitelský úvěr si pořizují lidé mnohem více impulzivně [Dew 2008]. Právě nedostatečné uvážení následků a

²⁸ Výroční zpráva PPFT 2010: Zdroj příjmů: zaměstnanec 55,6%, nezaměstnaný 16,3%, důchodce 9,9%, mateřská dovolená 5%, plný invalidní důchod 4,9%, podnikatel 4,3%, student 0,6%.

povinností spojených s pořízením úvěru jsou základní příčinou předluženosti domácností, jež souvisí s finanční gramotností.

Mladší lidé častěji přichází do poraden kvůli nezaplaceným pokutám u dopravních podniků a účtům za telefon. U důchodců, zvláště ve větších městech, bývá problémem finančně pokrýt náklady na bydlení. Kromě toho jsou více „povolní“ vůči podomním prodavačům a zájezdovým reklamním akcím, kde jsou v podstatě pod nátlakem přemlouváni ke koupi zboží. Častým jevem u starých lidí je snaha pomoci svým potomkům v jejich špatné finanční situaci, skrz kterou se sami dostávají do finančních problémů (rozh. Plakchá).

Osobami, které jsou ohroženi předlužením, bývají také ty, které si nedělají rezervy a žijí tzv. od výplaty k výplatě. Tito lidé si většinou nejsou schopni vytvářet úspory, a tak v případě neočekávané události, např. snížení příjmů, ztrátě zaměstnání (míra nezaměstnanosti na počátku roku 2012 se v ČR pohybovala okolo 9%) či dlouhodobější nemoci, nejsou schopni se finančně zajistit. Právě tito lidé se velmi snadnou cestou mohou dostat do bludného kruhu, kdy pro zajištění finančních prostředků se uchylují k zadlužení. Osoby, které se dostanou do stavu neschopnosti splácet, vnímají situaci jako osobní prohru²⁹. Snaží se jakýmkoli způsobem splátku zaplatit, a tak v těchto chvílích často dochází k „vytloukání klínu klínem“. Způsobem, kterým lze situaci vyřešit, například prodejem nemovitosti nebo auta u mnoha případů nepřichází v úvahu, neboť tito dlužníci často nevlastní žádná aktiva. Odborníci poukazují na fakt, že dlužníci při pořizování úvěru nehledí příliš na své příjmy a řídí se pouze výší měsíční splátky, měli by však před uzavřením smlouvy porovnat své příjmy a výdaje (tzv. analýza Cash-Flow) a promyslet okolnosti v případě ztráty příjmu či okamžité nutnosti větší platby, z čeho mohou čerpat (např. porouchané auto).

Rozdíly v problémech, s kterými se potýkají pražští klienti oproti těm, kteří bydlí na menším městě, nejsou veliké, avšak zásadním určovatelem je problematika bydlení versus dostupnost zaměstnání v oblasti bydliště. V Praze mívají lidé často problém s vysokými náklady na bydlení, je zde však mnohem lepší dostupnost práce. Naopak na

---

²⁹ P. Voříšek: Konference *Finanční gramotnost v praxi* 2012.

menších městech lze sehnat levnější ubytování, ale najít práci je složitější (rozh. Načeradský).

Závěr

Život na dluh je u českých domácností poslední desetiletí běžným životním způsobem. Ačkoli pořízení úvěru není samo o sobě problémem, znamená pro rodinu finanční zátěž a riziko finančních tísň. Současná společnost je nastavená tak, že půjčovat si peníze je normální. Tento fenomén si lze vysvětlit vlivným marketingem finančních institucí a orientací lidí na konzum. Skrz spotřebu si lidé utváří své sociální postavení a díky půjčkám si mohou dopřát vyšší životní úroveň, která by z jejich obvyklých příjmů nebyla možná. Životní úroveň je návyková a je velice nepříjemné ustupovat ze svých standardů, proto v případě náhlého výpadku příjmů lidé častokrát sahají po úvěru. Značnou měrou přispívají i finanční instituce, které se s ohledem na zisk a silnou konkurenci na trhu podbízejí a pod nátlakem vnucují své služby občanům. Snížila se měřítka pro poskytování úvěrů a se vzrůstajícím používáním kreditních karet se tak staly peníze mnohem dostupnější. Na trhu společností nabízejících úvěry se vyskytují tzv. predátorské firmy, které se přibližují svými úrokovými sazbami, poplatky a celkovým svým jednáním k praktikám lichvářů.

České domácnosti z hlediska mezinárodních statistik patří s mírou zadlužení pod průměr Evropské unie. Je to způsobeno změnou politickoekonomických podmínek v zemi po roce 1989, v té době zde zadluženost domácností téměř neexistovala. Úvěrování zažilo v ČR boom až s přelomem tisíciletí, ve vyspělejších zemích se objevuje dříve. České domácnosti jsou ovšem v procesu rychlého narůstání zadlužení, které do budoucna může být velkým problémem. Celková suma, kterou domácnosti dluží na úvěrech jak bankovním, tak nebankovním institucím, se kontinuálně zvyšuje a spolu s tím se zvyšuje počet osob, které vyhlásí osobní bankrot. Vzdělání insolvencí zvláště poukazuje na odvrácenou stranu dluhů - předlužení. V této situaci se nedaří lidem splácet své závazky, jejich příjmy nepostačují na pokrytí všech půjček a nutných výdajů. Pro dlužníka, mnohdy finančně méně gramotného, je nejjednodušším řešením splátky přestat platit, čímž si na sebe však plete bič zahrnující mnohem větší finanční nesnáze, exekuce majetku, emocionální stres, zdravotní a sociální problémy.

Příčinami, které způsobují, že z „platiče“ se stává „neplatič“, souvisí především s vysokými výdaji, nízkými příjmy a nízkou finanční gramotností. Častým důvodem, kdy

se lidé ocitají ve finanční tísní, bývá ztráta zaměstnání, odchod do důchodu, dlouhodobá nemoc, rozvod a jiné změny ve struktuře domácnosti. Lidé, kteří si netvoří rezervy, jsou v těchto případech v podstatě bezmocní. Jakýmsi motorem stimulujícím spotřebu domácností jsou reklamy, které vytváří umělé potřeby a lidé tak mnohdy pocítují nutnost vyhovovat určitým „standardům“ vlastním pro jejich okolí.

Profil osoby ohrožené dluhovou pastí odpovídá v první řadě lidem s nízkými příjmy a absencí aktiv ve formě vlastnění nemovitosti nebo auta. Těm zásah do rozpočtu formou pravidelných splátek ubírá nejvíce. Dlužníci mívají nižší vzdělání, většinou jsou vyučeni nebo mají středoškolské vzdělání. Dlužníci často žijí „od výplaty k výplatě“ a nevlastní finanční rezervu pro případ nenadálých situací. Do poraden dluhového poradenství nejčastěji přicházejí osoby v produktivním věku okolo třicátého až čtyřicátého roku života, mají rodinu a snaží si dopřát určitý životní standard v podobě pořízení auta, bytu nebo pravidelné dovolené.

Finanční negramotnost obyvatel prostupuje mnohými příčinami předluženosti domácností. Přispívá k nízké finanční zodpovědnosti. Češi se nezajímají příliš o svět financí a bankovních produktů. Nízký obnos informací s kterými v tomto ohledu disponují, a z toho vyplývající i neznalost práv spotřebitele, mají za následek, že lidé nejsou schopni správně jednat ve sporu s vymáhací firmou, či obecně nevědí, jak postupovat v případě neschopnosti splácet. Ve zvýšení finanční gramotnosti shledávají odborníci hlavní způsob řešení předluženosti domácností. Nejvíce ovlivnitelnou skupinou obyvatel jsou děti a mladiství. Na základních a středních školách se začíná prosazovat výuka finanční vzdělanosti. Programy jsou zaštitěné MŠMT. Na vytváření učebních směrnic se podílí ČNB a MF. Budování finančního povědomí u obyvatel ČR je proces dlouhodobého charakteru, jehož výsledky budou patrné až za řadu let. Je otázkou, zda lze vůbec ovlivnit spotřební chování dětí ve větší míře, pokud jsou hlavními určovateli výchova a prostředí, v kterém se nacházejí. Dle mého názoru je třeba působit více i na dospělé, aby byla možnost změnit finanční smýšlení Čechů více zešíroka. Jedná se však o nelehký úkol.

Summary

The bachelor work „Phenomenon of Czech Household Debt“ explores the main causes of over-indebtedness. The problem began to emerge in 2000 when interest rates sank under historical limit and mortgages started to be more accessible. Furthermore, people have started to incline to consumption. It became an object of their lives. The contemporary society is set up so that life on credit is a common part of life. It is incurred by powerful marketing, especially advertisement of lending companies, and consuming way of life. The negative impact of debts is evident through statistics of increasing total of personal insolvencies. Every year is the sum higher than the year before. The level of financial literacy influences debtor's behavior a lot. People are not able to sum up all their costs and incomes. So they often do not have enough money to pay all their usual spending. People cannot pay the loans in situation of over-indebtedness. They often solve it with another loan which results in vicious circle of debt. There is financial distress, disruptions of harmony of family life and health problems at the end. Financial literacy is a key factor of this topic. The level of financial literacy is very low in the Czech Republic. Counselors and experts see solution in teaching basic financial knowledge at primary and high schools, where education is the biggest authority.

Three main forces push people into over-indebtedness: low income, high costs and a low level of financial literacy. A change in family structure is common cause of borrowing money; for example loose of job, death, divorce or invalidity. Majority of people with low incomes do not save money for unexpected situations, so when it comes they are not ready at all. Nowadays, to reach a loan is no problem. Lending companies decreased demands for clients who want to borrow money and the existence of credit cards assists to it as well. On the whole, there are still more and more shark companies which profit on vulnerable clients and make over-indebtedness more dangerous. The text investigates an approximate profile of debtors. There are some basic characteristics which can be used to identify a person who is the most threatened by over-indebtedness. These people are often poorly educated and have low incomes. They are in middle age and usually have a family and children.

Použitá literatura

Asociace občanských poraden (AOP). *Souhrnná zpráva k projektu „Dluhové poradenství“ za období leden 2008 – prosinec 2010*. [online]. 2011. [cit. 2012-03-26]. Dostupné na www:

<http://dluhy.obcanskeporadny.cz/images/stories/clanky/Dluhov_superzprva_2008-2010.pdf>.

Bank of England. *Economic indicators update. Household debt*. [online]. 2012. [cit.2012-05-03]. Dostupné na www: < www.parliament.uk/briefing-papers/SN02885.pdf >.

Bauman, Z. Life on credit: debt addiction has for some time been widely encouraged. It is time to turn off the addicts' supply. *Soundings*, 2009, roč. 41, s. 56-64.

Bauman, Z. *Tekutá modernita*. Praha: Mladá fronta 2002. ISBN 80-204-0966-1.

Bauman, Z. Život k okamžitému prožití. *Hn.ihned.cz*. (28. 12. 2001).

Bell, D. *Kulturní rozpory kapitalismu*. Praha: SLON 1999. ISBN 80-85850-84-2.

Brož, J. Počet návrhů na osobní bankrot v loni vzrostl o dvě třetiny. *Ekonomika idnes*. [online]. (4. 1. 2012). [cit. 2012-30-4] Dostupné na www: <http://ekonomika.idnes.cz/pocet-navrhu-na-osobni-bankrot-loni-vzrostl-o-dve-tretiny-p35-/ekonomika.aspx?c=A120104_1710368_ekonomika_vem>.

Consumer Credit Counseling Services. *Statistical Yearbook 2011*. [online]. 2012. [cit. 2012-05-03]. Dostupné na www: <<http://www.cccs.co.uk/Portals/0/Documents/media/reports/statisticsyearbooks/stats-yearbook-2011.pdf>>.

Cowan, R; Cowan. W a Swan, G. M. P. Waves in Consumption with Interdependence Among Consumers. *Canadian Journal of Economics*, 2004, roč. 37, s. 149-177.

Czech Credit Bureau: *V roce 2011 bylo vyhlášeno 11 451 osobních bankrotů, nejvíce jich bylo v Moravskoslezském kraji*. [online]. 2012. [cit. 2012-02-12]. Dostupné na www: <<http://www.creditbureau.cz/Novinky/Novinky/Pages/V-roce-2011-bylo-vyh1%C3%A1%C5%A1eno-11-451-osobn%C3%ADch-bankrot%C5%AF.aspx>>.

ČNB. *ČNB dětem: podpora finančního vzdělávání nejmladších školáků*. [online]. 2011. [cit. 2012-03-18] Dostupné na www: <http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/tiskove_zpravy_cnb/2011/20110601_cnb_detem.html>.

ČNB. Řady ARAD. [online]. [cit. 2012-15-04]. Dostupné na www: <<http://www.cnb.cz/docs/ARADY/HTML/index.htm>>.

- ČSÚ. *České domácnosti dluží bilion. Krátká tematická analýza* [online]. 2010. [cit. 2011-05-31] Dostupné na www: <<http://notes2.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta120310.doc>>.
- Dew, J. Debt Change and Marital Satisfaction Change in Recently Married Couples. *Family Relations*, 2008, roč. 57, s. 60-71.
- Dubská, D. *Úspory a zadluženost: ocitly se české domácnosti v dluhové pasti?*. [online]. 2008. [cit. 2012-01-28]. Dostupné na www: <<http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/p/1151-08>>.
- Dubská, D. *Změny v sektoru domácností ČR v období 1995 až 2005 – úspory a zadluženost*. [online]. 2005. [cit. 2012-01-28]. Dostupné na www: <[http://www.pardubice.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/B40047A697/\\$File/1533055.pdf](http://www.pardubice.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/B40047A697/$File/1533055.pdf)>.
- Eriksen, T. H. *Syndrom hladového vlka: hledání štěstí ve společnosti nadbytku*. Brno: Doplňěk 2010. ISBN 78-80-7239-244-5.
- Evropský hospodářský a sociální výbor (EHSV). *Úvěr a sociální vyloučení ve společnosti blahobytu (stanovisko z vlastní iniciativy)*. [online]. 2007. [cit. 2012-05-03]. Dostupné na www: <<http://www.eesc.europa.eu/?i=portal.en.opinions-search>>.
- Evropský parlament. *Household Indebtedness in EU*. [online]. 2010. [cit. 2012-01-28]. Dostupné na www: <<http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201103/20110324ATT16330/20110324ATT16330EN.pdf>>.
- Exekutorská komora ČR. *Statistiky exekucí* [online]. [cit. 2012-03-30]. Dostupné na www: <<http://www.ekcr.cz/1/statistiky/87-statistiky?w=>>>.
- Fromm, E. *Mít, nebo být?*. Praha: Naše vojsko 1994. ISBN 80-206-0469-3
- Hendl, J. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- IQ Roma servis, o. s. *Dluhy a předlužení* [online]. 2008. [cit. 2012-04-27]. Dostupné na www: <http://www.iqrs.cz/storage/1232455589_sb_zprvaiqrsdluhyapedluen.pdf>.
- Jandourek, J. *Sociologický slovník*. Praha: Protál 2007. ISBN 978-80-7367-269-0.
- Jones Lang LaSalle: *Hypermarket Retail in the Czech Republic* [online]. 2012. [cit. 2012-04-02]. Dostupné na www: <http://www.joneslanglasalle.cz/ResearchLevel1/2012_01_Retail_Pulse_Czech_Hypermarkets_1.pdf>.

- Kušková, P., Marková, A. a Najmanová, K. *Češi ve spotřebitelském ráji (!?). Vývoj spotřeby českých domácností v posledních dvaceti letech* [online]. Praha: Cenia 2009. [cit. 2012-03-14]. Dostupné na [www](http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/243F080C086028B1C12575DF003D0F56/$file/OV-V-cesi_raj-20090630.pdf): <[http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/243F080C086028B1C12575DF003D0F56/\\$file/OV-V-cesi_raj-20090630.pdf](http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/243F080C086028B1C12575DF003D0F56/$file/OV-V-cesi_raj-20090630.pdf)> ISBN: 978-80-85087-70-3.
- Lipovetsky, G. *Paradoxní štěstí: esej o hyperkonzumní společnosti*. Praha: Prostor 2007. ISBN 978-80-7260-184-4.
- Mareš, P. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis*, 2000, roč. 36, s. 285-297.
- Mareš, P. a Rabušic, L. K měření subjektivní chudoby v české společnosti. *Sociologický časopis*, 1996, roč. 32, s. 297-315.
- Měšec.cz. *Analýza zadluženosti českých domácností* [online]. 2005.[cit. 2012-04-15]. Dostupné na [www](http://www.mesec.cz): <<http://www.mesec.cz>>.
- MPSV. *Analýza vývoje příjmů a výdajů domácností ČR v roce 2010 a predikce na další období 2011* [online]. 2010 [cit. 2011-06-02]. Dostupné na [www](http://www.mpsv.cz/files/clanky/10779/1004-text.pdf): <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/10779/1004-text.pdf>>.
- MPSV. *Hodnocení chudoby v EU a v České republice*. [online]. 2012. [cit.2012-05-03]. Dostupné na [www](http://www.mpsv.cz/files/clanky/12503/tz_170212a2.pdf): < http://www.mpsv.cz/files/clanky/12503/tz_170212a2.pdf>.
- MŠMT. *Národní strategie finančního vzdělávání* [online]. 2010. [cit. 2012-04-15]. Dostupné na [www](http://www.msmt.cz/vzdelavani/narodni-strategie-financnihovzdelavani): <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/narodni-strategie-financnihovzdelavani>>.
- Osborne, H. Personal insolvencies at three-year low *Guardian. co.uk*. [online]. (3. 2. 2012). [cit.2012-04-29]. Dostupné na [www](http://www.guardian.co.uk/money/2012/feb/03/personal-insolvency-three-year-low): <<http://www.guardian.co.uk/money/2012/feb/03/personal-insolvency-three-year-low>>.
- Osobni-bankroty.cz: *Podmínky osobního bankrotu*. [online]. [cit. 2012-02-12]. Dostupné na [www](http://www.osobni-bankroty.cz/tp/podminky-osobniho-bankrotu.html): <www.osobni-bankroty.cz/tp/podminky-osobniho-bankrotu.html>.
- Peterková, J. a Jiránek, R. *Prevence zadlužování českých domácností s důrazem na sociálně slabé a vyloučené skupiny obyvatel* [online]. 2008. [cit. 2012-05-02]. Dostupné na [www](http://www.spotřebitelskyudel.cz/wp-content/Prevence_zadluzovani_ceskych_domacnosti_s_durazem_na_socialne_slabe_a_vyloucene_skupiny_obyvatel.pdf): <http://www.spotřebitelskyudel.cz/wp-content/Prevence_zadluzovani_ceskych_domacnosti_s_durazem_na_socialne_slabe_a_vyloucene_skupiny_obyvatel.pdf>.
- Petrusek, M. *Společnosti pozdní doby*. Praha: SLON 2006. ISBN 80-86429-63-6.
- Poradna při finanční tísni. *Výroční zpráva za rok 2010*. [online]. 2011. [cit. 2012-03-27]. Dostupné na [www](http://www.financnitisen.cz/): < <http://www.financnitisen.cz/>>.
- Simmel, G. *Peníze v moderní kultuře a jiné eseje*. Praha: SLON 1997. ISBN 80-85850-50-08.

Smrčka, L. *Rodinný rozpočet a společnost spotřeby (staronový pohled na osobní finance a bohatství)*. Praha: Professional Publishing 2008. ISBN 978-80-86946-78-8.

Stemmark: *Finanční gramotnost v ČR*. [online]. 2010. [cit. 2012-04-12]. Dostupné na www: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/EXT_-_PPT_zaverecna_zprava_mereni_FG_-_plne_zneni.pdf>.

Syrovátková, Š., Macháček, J. a Christová, J. *Dluhová problematika. Informační brožura*. [online] Plzeň: Člověk v tísní o. p. s, 2008 [cit. 2012-02-12] Dostupné na www: <http://www.spotřebitelskyudel.cz/wp-content/dluhova_problematika.pdf> ISBN: 978-80-86961-28-6.

Šmejkal, D. *Podepsat můžeš, přečíst musíš – co v osnovách chybí a co nás „draze“ musí naučit „trh“*. [online]. 2012. [cit.2012-10-05]. Dostupné na www: <<http://www.tuesday.cz/akce/financni-gramotnost-12/program/>>.

Veblen, T. *Teorie zahálčivé třídy*. Praha: SLON 1999. ISBN 85-85850-71-0.

Večerník, J. Když musíš, tak musíš. Od komunismu ke konsumismu. Potemnělé světlé zítřky spotřební společnosti, *MF Dnes Kavárna* (7. 8. 2004).

Vltavská, S. *Finanční vzdělávání jako prevence proti předlužení českých domácností*. Praha 2011. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze.

Zákon 182/2006 Sb. o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon).

Zamrazilová, E. *Beseda s Evou Zamrazilovou, členkou bankovní rady ČNB*. [online]. (2011b) [cit. 2012-04-18]. Dostupné na www: <http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/clanky_rozhovory/media_2011/cl_11_111101.html>.

Zamrazilová, E. *Jaké problémy přináší finanční negramotnost aneb Finanční (ne)gramotnost pohledem centrální banky*. [online]. (2011a). [cit.2012-03-27]. Dostupné na www: <<http://www.finance-edu.cz/wp-content/uploads/2011/12/Prezentace-Zamrazilova.pdf>>.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Struktura rozhovorů s poradci (tabulka + text)

Příloha č. 2: Struktura rozhovorů s dlužníky (tabulka + text)

Přílohy

Příloha č. 1: Struktura rozhovorů s poradci

David Šmejkal	Poradna při finanční tísni	22. 3. 2012	50 minut
Jitka Plakchá	Občanská poradna Praha 1	30. 3. 2012	35 minut
Hynek Filip	DebtAid.cz, s.r.o.	11. 4. 2012	60 minut
Ondřej Načeradský	Občanská poradna o.s. Společnou cestou	13. 4. 2012	50 minut

Obecná struktura rozhovorů s poradci

1) Otázky vztahující se k fungování poradny

- a. Jak vypadá klasický průběh, když za Vámi přijde osoba, která má problémy s dluhy?
- b. V čem Vaše poradenství spočívá?
- c. Jaká je struktura poradny?
- d. Spolupracujete i s jinými neziskovými organizacemi, spolupracujete s médii?
- e. S jakým nejčastějším důvodem za Vámi lidé chodí a v jakém stádiu svého problému se v té chvíli nacházejí?
- f. Myslíte si, že hrají roli v určitém směru i finanční instituce, které úvěry poskytují?
- g. Postupujete v některých ohledech jinak; nebo nabízíte jiné služby než firmy se stejným zaměřením?

2) Otázky na pohled poradce na stav zadluženosti v ČR

- a. Přispívají podle Vás k jevu zadlužování i média?

- b. Velkým diskutovaným problémem posledních let je i finanční gramotnost v Česku. Jak si na tom jako Češi podle Vás stojíme?
- c. Myslíte si, že současná opatření formou výuky finanční gramotnosti na školách lze předcházet v budoucnu problémům s předlužením?
- d. Nabízí se také otázka, jak by šlo postupovat již u dospělých lidí? Máte nějaké doporučení?
- e. Myslíte si, že u nás v budoucnosti může hrozit problém anglosaských zemí, kde hlavním motorem pro zadlužování jsou kreditní karty?

3) Otázky na profil dlužníků

- a. Dokázal/a byste mi ze svých zkušeností přiblížit profil osoby, která je problémem předlužení ohrožená nejvíce?
- b. Liší se problémy dlužníků z hlediska věku?
- c. Liší se problémy dlužníků z hlediska příjmu, rodinného stavu, vzdělání?

4) Máte sám/sama nějaké půjčky?

Příloha č. 2: Struktura rozhovorů s dlužníky

Jan Š.	Snow-ball	29. 3. 2012	35 minut
Veronika K.	Hyperinzerce.cz	12. 4. 2012	30 minut
Pavel S.	PPFT	27. 3. 2012	15 minut
Květa L.	PPFT	27. 3. 2012	15 minut
Bohuslav M.	Hyperinzerce.cz	18. 4. 2012	20 minut

Obecná struktura rozhovorů s dlužníky:

1) Finanční problém

- a. Jakým způsobem se stal z Vaší půjčky/půjček problém?
- b. Kolik máte půjček?
- c. Proč jste si vzali úvěr? K čemu sloužil?
- d. Na jakou částku byl/y úvěry pořízeny?
- e. Jak dlouho již problém trvá/trval?

2) Vlivy

- a. U koho jste si půjčku pořídili?
- b. Podle čeho jste vybírali banku/společnost, u které jste si půjčili?
- c. Ovlivnila Vás v tomto směru reklama?
- d. Jak reagovala rodina na Vaše finanční problémy? Jak se k tomu postavili oni?

3) Zázemí

- a. Ohodnotili byste svou finanční situaci, pokud byste nenesli břímě půjček jako postačující?
- b. Jak velkou měrou Vám splátky půjček zasahují do Vašich příjmů?
Zhruba jakou část Vašeho příjmu tvoří měsíční splátky?
- c. Změnily se spolu s finančními problémy vztahy ve Vaší rodině?
- d. Otázky na věk, vzdělání, rodinný stav